

— МІСЯЧНИК —
ЛІТЕРАТУРИ, МУСТЕЦТВА
І ЕРОМАДЄБКОГО ЖЕУТТЯ
FOR UNITY OF NATION

V

ЗА ЄДНІСТЬ НАЦІЇ

FOR THE UNITY OF THE NATION

Місячник літератури, мистецтва і громадського життя

Редагує колегія. Видає видавнича спілка „Бунчук” — „BUNCHUK” PUBLISHERS

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: 5, MORAT STREET, LONDON, S.W.9., ENGLAND.

РІК II

1955

ЧИСЛО 5 (9)

З НАГОДИ ДЕСЯТИЛІТТЯ СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТИ В БОЗІ СПОЧИЛОГО

Ясновельможного пана Гетьмана Павла Скоропадського

Не китайка і Прапор накрили труну,
як в могилу Гетьмана ховали,
не стояли в сторожі орли-сердюки,
дзвони Києва вслід не ридали.

Під дерев'яним хрестом і горобочком землі
вічний сон свій ВІН спить на чужині
і не чує Гетьман, а ні брязкіт кайдан,
а ні зойку сиріт на Колимі.

Україні ВІН вірно до гробу служив:
розгорнув горде військо у лаву,
храм науки і знання для Неї відкрив
І підніс як Слов'янську Державу.

Тільки прапор Її та ще грудку землі
зі собою узяв на вигнання —
Будівничий Держави пішов спочивать
і шукати у Бога признання.

Та міцніше присяги Його заповіт
понесемо в житейське море:
„Україну-Державу всім серцем любіть
і живіть Її радістю й горем.

Прапор міцно тримайте в руках із мечем,
пам'ятайте, що ви — побратими,
чесні будьте у кожному вчинку своїм,
бороніте кордон України.

І єдина мета нехай буде для всіх,
як на небі вечірня заграва,
вільна, сильна, могутня в кордонах своїх
УКРАЇНСЬКА СОБОРНА ДЕРЖАВА”.

Олена САМОЙЛОВИЧ

УРИВКИ ЗІ СПОГАДІВ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

(Продовження)

СТАНОВИЩЕ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 1918 року

...Було вже 15-17 січня. Новини надходили одна другої гірші. Українці відступали під натиском большевиків по всій лінії. Популярний командир Богданівського полку Ластовченко був убитий в Полтаві большевиком-терористом. За кілька днів після того Полтава була захоплена большевиками; така сама доля спіткала Миргород, потім Ромадан, Лубни... В Києві стрілянина на вулицях не припинялась, велась безупинна агітація на користь большевикам, полки тодішньої Сердюцької дивізії воювати не хотіли, селянські розрухи починалися всюди. В Центральній Раді йшли страшні сварки. Міністерство Винниченка впало. Настало есерівське міністерство Голубовича. Під цей саме час була проголошена самостійність України...

...В народній масі, як і в різних військових формаціях, було два елементи: елементи порядку, спокійної праці і елементи руйнівчі, революційні. Я був завжди того погляду, що на Україні перших значно більше, ніж других, що вони і числом і моральною силою більші і сильніші від других. Але з початком революції руйнівчі елементи все мали сильну підтримку з зовні, з боку російських большевиків, і тільки при допомозі цієї зовнішньої сили вони перемогли. Я думаю, що коли б в той момент перших днів 1918-го року, коли большевицька військова сила була ще дуже слаба, союзницькі військові місії всіма засобами, які були в їх розпорядженні — технічними і організованими військовими — підтримали на Україні елементи, що були за порядок і проти революції, то на Україні з революцією вже тоді було би скінчено і правовий порядок та безпечність зовні були би забезпечені самими внутрішніми силами краю. Але цього не сталося. Елементи порядку на Україні не мали ні сторонньої підтримки, ні — підготовленої в дореволюційний період — своєї організації, тому у них опустилися руки, тому не могла з'явитися у них віра в свої сили, в свою перемогу, тому елементи порядку були побиті і тому прийшла німецька окупація, бо анархія на Україні

отняла у німців останню надію поповнити свою недостачу в харчових продуктах...

...Так ми, котрі не хотіли большевизму, на Україні без сумніву були в більшості, але ми не зуміли подолати цього самого большевизму, бо не готувались до того, щоб самим, з власної ініціативи свої інтереси і своє життя захищати...

...Уряд засідав і радився безперестанно, але це ніякого практичного значіння не мало.

ДО КИЄВА ВХОДЯТЬ НІМЦІ, ПОКЛИКАНІ ЦЕНТРАЛЬНОЮ РАДОЮ

...Другого дня ранком німці входили до міста. На мене це зробило подвійне вражіння. Я думав про те, щоб я відчував, коли б пів року назад мені сказали, що німці, з якими ми стільки билися, входять до Києва. Я би тоді не міг цьому повірити і не міг би цього спокійно перенести. До такого сорому ми тепер дійшли, що ця звістка тепер нас не тільки не обурює, а потайки навіть викликає радість, бо це ж звільняє нас од огидливого гніту большевиків. З огляду на прихід німців, я рішив убраться в цивільну одіж. Хоч я вдавав з себе, що дивуюся, чому це всі цікавляться німцями і подробицями їхнього приходу, признаюся, мене це теж цікавило. Я хотів швидше довідатись, в якому стані їх військо, озброєння, дисципліна і мав тверде переконання, що все це вже в страшному занепаді. Дивлячись на прохід війська всіх родів зброї, я був вражений виправкою людей, збереженням навіть дрібниць снарядження, загальним порядком. Все це виглядало у них, ніби вони вчора оголосили війну...

...Хто б сказав, що ця блискуча німецька армія, під кермом прекрасних вождів, що з такою методичністю і швидкістю розгорталась по Україні, через 8 місяців повернеться в отару якихось балакунів, яких кожний большевик мав можливість обеззброювати.

ПРО „ГЕРМАНО” — ТА ІНШЕ „ФІЛЬСТВО”

...Проїшло місяців дев'ять. Я був Гетьманом. Якраз в той час великороси (москалі. Ред.), щоб мені пошкодити, кричали в Ясах про моє германо-фільство. В цей саме час з'явилося в Києві нелегальне видання есерів „Боротьба”, в якому Шинкар вмістив одвертий лист до мене. Після звичайних докорів, що я кровопийця, що хочу одібрати у народа всю землю і віддати її панам (саме в той час я вів тяжку боротьбу з панською опозицією за проведення єдино можливого в тодішніх обставинах земельного закону) і т.д., він звертається до мене з запитом: „Та хто ж Ви такий, Пане Гетьмане? Тепер ніби

Ви германофіл, а коли я розмовляв з Вами в Звенигородці, в готелі „Англія”, пам'ятаєте, що Ви говорили тоді...”

Ці люди не хотіли зрозуміти, що я ні германофіл, ні франкофіл, ні англофіл, а просто люблю свою Батьківщину, бажаю їй добра, вважаю себе зобов'язаним використати всяку можливість для її порятунку і з усяким, хто чесно готовий допомогти моїй Батьківщині, я готовий працювати.

ПРО ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

...Німців я тоді зовсім не знав, але чув, що вони висловлювали своє здивування, не знаходячи ніяких ознак роботи несоціалістичних партій. Ця повна пасивність несоціалістичних елементів приводила німців до невірного висновку, ніби соціалістичні партії виявляють волю і настрої цілої України і що з ними необхідно і можливо упорядкувати державну організацію і урядування краєм. Я ж думав інакше. Протягом десяти місяців мав я постійно діло з діячами цих партій і переконався наскільки, при всій щирості і бажанню щось створити у багатьох із них, вони безсилі були вивести країну на творчий шлях. Окрім того, для мене було ясно, що головною перешкодою для участі в державному будівництві більш культурної частини місцевого суспільства був український шовінізм, якому народні маси далеко не так співчували, як то здавалося тогочасним українським проводирям. Всі ці думки привели мене до свідомості, що **необхідно створити народню партію** (бо кожний українець мусить бути народником), **але не соціалістичну**. Ця партія мусіла б ставити на першій місці справу державну та ісповідувати українську національну ідею, але без крайнього шовінізму..., твердо стоячи на завданнях розвитку української культури. Я думав, що в такій партії зможуть об'єднатися всі власницькі елементи, без ріжниць вітників, для боротьби з руйнівними соціалістичними гаслами, за які одні, на жаль, тільки й велась тоді організована пропаганда. Я був переконаний, що тільки міцна організація великих, середніх і дрібних власницьких елементів зможе поставити нашу Державу на правдивий шлях розвитку, а всякий уряд у нас, опертий на соціалістичній партії, неминуче в короткий час докотиться до большевизму. Наша демократична і соціалістична інтелігенція не розуміла завдань державності і не тямала в організації влади; не менш анархічні поняття панували в народніх массах. Потрібні були довгі роки політичного виховання раніш, ніж ці елементи без явної шкоди могли б управляти державою...

...Наша ж неімуща інтелігенція, або проповідувала маниловщину, перейняту сентиментальною наївністю, або протидержавні, анархістичні ідеї і, що надзвичайно характерно, було перейнята такою лютою заздрістю до всіх маючих, якої у немаючого європейського інтелігента рідко можна зустріти. В цій заздрості, може, головний секрет соціалістичних

настроїв нашої інтелігенції, яка на практиці, за часи революції, виключаючи нечисленні ідейні одиниці, соціалізм розуміла, як просте привласнення чи то державного, чи „соціалізованого” добра.

ПОЧАТОК ОРГАНІЗАЦІЇ „УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ”

...Я думаю про організацію такої партії, яка в основі своєї діяльності поклала б: 1. компроміс в соціальних питаннях; 2. демократизацію державного устрою в розумінні притягнення до участі в правлінні державою нових, вишшовших з нараду, сил, але в межах нешкідливих для розвитку самої держави; 3. українізацію зросійщених культурних верств, яка була б можлива тільки шляхом повільного втягнення їх в державну і культурну роботу, уникаючи всяких ексцесів шовінізму. Програма, зложена мною, потім кілька разів перероблялась, поки була установажена остаточною редакцією.

...Я ніколи не відчував такого розчарування в політичних здібностях наших вищих класів, як в той раз, коли за кілька днів в маленькій вибраній компанії, в помешканні „Союза Землевласників”, я почав викладати свої думки. Я хотів окреслити становище, потім перейти до того, що треба робити, з'ясувати необхідність організації з певною широкою програмою через те, що, коли ми залишимось на вузькій позиції, занятій „Союзом”, то життя обминє нас. Я хотів з'ясувати, що український національний рух не є вигадкою німців, що він живе в народі, і хоч це, може, багатьом з присутніх неприємно, але це треба мати на увазі; що німці рахуватимуться тільки з силою, а силою ми будемо тільки тоді, коли увялятимемо з себе добру організацію; що пропонує мною організація ясно стоїть за реформи, але і за збереження принципу власності. Окрім політичних свобод, прийнятих в культурних державах, програма організації намічає сильний здвиг в аграрному питанні...

Я ще й десятої частини не сказав того, що мав намір сказати, а вже побачив, що тут успіху моя програма не матиме. Коли я натякнув на необхідність аграрної реформи, проти мене виступили майже всі присутні. Пам'ятаю, який я був лютий на покійного тепер гр. Мусін-Пушкіна. Він сидів мовчки, але видно було, що все, що я говорив, йому не подобалось. Нарешті він почав різко спростовувати мої доводи, весь час виставляючи свою вищість, покликаючись на те, що у нас, мовляв, в „Государственном Совете” на аграрну реформу дивились так-то. При чім тут „Государственный Совет” — думав я — коли з вашим „Государственным Советом” докотилися ми до такої революції і такого розгардіяшу, яких ще світ не бачив! Помітивши настрій товариства, я свій доклад скоротив, яко міг, і пішов з зібрання.

У більшості членів „Союзу Землевласників” чомусь було переконання, що увесь світ буде за них;

що німці, як тільки прийдуть, негайно відновлять все старе; що все, що тоді переживалося, було лише тимчасове; що хтось обов'язково мусить повернути все до старого і для чого — мовляв — робити уступки, коли можна одержати все своє назад... Як би там не було, а все ж „Союз Землевласників” рішуче не відкинув моїх доводів і пізніше, коли наша організація почала вже функціонувати, дехто з його членів записався до неї.

...Наша „Українська Громада” — так ми назвали нашу організацію — збільшувалась швидко, але все це були люди до політичної організації не призвичаєні, а в справах партійних і зовсім недосвідчені. Власне справою організації „Громади” займалися спочатку мало, а потім і зовсім нею займатися покинули, бо всі скупчили свою увагу і енергію на одній конкретній, черговій цілі: позбутися соціалізуючого всіх і все і анархізуючого країну уряду Центральної Ради. Таким чином якимось вже так само собою вийшло, що справа організації сталого політичного об'єднання повернулася в справу осягнення чергової політичної цілі. Тому, коли ця ціль ця пізніше, дякуючи ініціативі і праці членів „Української Громади”, була осягнута, сама „Українська Громада” вже фактично не існувала.

* * *

...Мої вороги все обвинувачують мене в безмежному честолюбстві, якого ради тільки, ніби, й пішов я на Гетьманство. Кажуть, що я керувався не ідейними мотивами — принести користь своєму народові і своїй Батьківщині, а жадобою почоту, слави... Слава Богу, що других обвинувачень навіть вороги не вигадали. Я люблю людей честолюбних, бо вони вміють бажати і осягати мети своєї. Може це і є одна з наших хиб, що у нас замало людей з великим честолюбством. Зрештою, яке нам діло до того, яке особисте почуття дає людині імпульс, аби вона робила добре діло. Ми терпіли через брак людей, які б намагалися осягнути чогось більшого. Все якась дрібнота. Головне її бажання, щоб ніхто не турбував її спокою, а коли й турбуватись, то тільки для того, щоби якнебудь спекулювати ради свого дрібного міщанського благоденствія.

ПЕРШИЙ ГОЛОС ЗА ВІДНОВЛЕННЯ ГЕТЬМАНЩИНИ

...В цей час я жив в тісному гурті офіцерів, що були найближчими моїми помічниками при організації I-го корпусу і Вільного Козацтва. По заведеному ще при службі звичаю ми вставали рано і всі разом пили чай. В штабі корпусу був у мене капітан Богданович; він тепер теж мешкав з нами в тім самім готелі. Ми жартували, що його обов'язком було добувати добрі вершки до чаю і довідуватись про всі міські новини. Одного разу він приніс журнал Українського Правничого Товариства, в якому була стаття з сильною критикою уряду, оглядом внутрішнього політичного становища і вимогами, аби влада була

передана одній особі з повновластями диктатора, що один тільки на думку автора статті, міг би врятувати край з критичного становища. Пам'ятаю, що стаття ця зробила на мене сильне вражіння. Написана вона була Парчевським і я з ним в швидкім часі познайомився. Це був переконаний і гарячий українець консерватор, що мріяв про відновлення старих часів Гетьманщини. Він записався в нашу організацію, не погано міг промовляти і був одним з тих, що все сильніше пропагували у нас ідею встановлення Гетьманства. Це було в початку другої половини березня місяця...

УКРАЇНЬКА ДЕМОКРАТИЧНО-ХЛІБОРОБЬСКА ПАРТІЯ

В початку квітня, або при кінці березня, точно не пам'ятаю, відбулася подія, яка завдала з одного боку сильний удар тодішньому українському урядові, а з другого ясно вказала той напрямок, котрим необхід-но було нам повести нашу організацію.

З Полтавщини від кількох повітів прибуло кількасот хліборобів що належали до Української Демократично-Хліборобської Партії, на чолі з С. Шеметом і рішуче вимагали відкликання третього універсалу, яким, як відомо, власність на землю була скасована. Поява цих дійсних селян — людей дійсно від плуга які були до крайності обурені заведеними Центральною Радою земельними непорядками і які одверто та в дуже різкій формі оце своє невдоволення урядові висловлювали, — зробила в Києві на всіх дуже сильне вражіння. З одного боку — всі противники Ради осмілилися і зараз же почали нав'язувати з прибув-шою селянською опозицією контакт; з другого — в колах Ради це викликало велике замішання. Вже не можна було казати, ніби увесь народ задоволений цим третім універсалом; виявилось, що частина дійсного народу — працівники біля замлі — зовсім не поділяє поглядів Центральної Ради. Не можна було також цю селянську опозицію звати каверзою місцевих „росіян”, бо вона складалася з самих найбільш переконаних українців самостійників школи Міхновського. Ріжні члени Центральної Ради стали піддобрюватись до полтавців, намагаючись перетягти їх на свій бік. Однак ці підходи ніякого вражіння не справили. Полтавці непохитно стояли на своєму. З другого боку насідали на них ріжні праві організації до „Союза Русского Народа” включно, але їм також

була дана рішуча відсіч. **Зміцнення Української Держави і забезпечення дрібної та середньої земельної власності** — були їх девізом; всю решту питань вони тим часом відхиляли. Поява цих людей та їх рішучі вимоги були настільки несподівані, що на них ходили дивитись, як ходять до театру, або на якесь дивовисько. **Для мене стало ясно, що іменно в цій класі закладені здорові підвалини української державности.** Я постарався побачитись з Міхновським, Шеметом та іншими членами цієї партії. „Союз Земельних Собственников” був спочатку захоплений цими хліборобами і хотів з ними об'єднатися, але вперті полтавці не пішли на це об'єднання через той напрям в політиці „Союзу”, який тоді провадила його головна красва київська управа, складена з елементів дуже вже непримиримих що до уступок як в аграрному, так і в культурно-національному питаннях.

Полтавці головним чином боялися того, щоб „Союз Земельних Собственников”, грошовитий і численний, не позбавив їх після злуки всякого впливу. Тоді, на жаль, багато впливових членів „Союзу Земельних Собственников” зайняли рішуче ворожу позицію супроти „Хліборобів-Демократів”, обвинувачуючи їх „в крайньому соціалізмі” і в тому, що Шемет і Міхновський — „пособники німців та уніятського митрополита графа Шептицького”. Я вважав, що все це нісенитниця і що „Союз”, не йдучи за прикладом Хліборобів-Демократів, робить велику і нічим невинувдану помилку.

„Союз Земельних Собственников” головним чином дратувало те, що вони були за парцеляцію велико-земельної екстенсивної власности. **Я ж цілком погоджувався з цим пунктом програми Хліборобів-Демократів**, тим більше, що вони визнавали тільки цілком законні шляхи до парцеляції лятифундій. **Я був теж сторонником подроблення сільських господарств на Україні і не один раз зазначав, що мій кінцевий ідеал був: бачити Україну, вкриту невеликими власницькими високо-продуктивними господарствами**, пастачаючими буряки до цукроварень, які повинні стати **акційними**; при тому заводи мусіли б мати частину капіталу в дрібних акціях, **аби дрібні хлібороби мали можливість їх купувати.** Зрозуміло, що такого порядку важко було

осягнути зразу і що він не міг бути заведений одним розчерком пера, але я вважав, що це той ідеал, до якого треба було йти, вживаючи, самі тільки законні міри і зберігаючи, наскільки можливо, ту високу сільсько-господарську культуру, якої осягли деякі великовласницькі господарства, особливо у панів католиків Правобережної України. Одначе і „Союз Земельних Собственников”, і також організація правобережних хліборобів-католиків: „Рада Землян”, були проти такого напрямку політики в земельній справі. Але опозиція цих двох організацій виявилась далеко пізніше, вже за часів Гетьманства, коли був відновлений спокій і порядок. За часів же Центральної Ради, — коли універсалами власність на землю була скасована, коли господарства нищились, коли наближалася весна і було видно, що як тепер не зупинити анархії, то непорядки, заведені Центральною Радою, все збільшуватимуть руїну господарства, і коли німці, на яких дідичі спочатку так рахували, зовсім не виявляли охоти втручатися в земельні справи України, — в ті часи дідичі були куди більше здатні піти на згоду. „Аби викуп хоч який небудь одержати” — ось лейт-мотив мрій їхньої більшости того часу.

...Делегація полтавських хліборобів не здохнула від уряду Центральної Ради ніяких уступок. Виїжджаючи з Києва, полтавці рішили покликати до Києва представників хліборобів з цілої України. Наша організація, яка тоді вже назвала себе „Українською Народною Громадою”, рішила підтримати ініціативу полтавців всіми силами. Я делегував Кочубея до „Союзу Земельних Собственников” пропагувати ідею всеукраїнського хліборобського з'їзду. Вишневецький і другі рішуче пішли на зустріч цій справі. Було вирішено скликати з'їзд обов'язково до 12-го травня, аби упередити скликання Українських Установчих Зборів. В цей час з'явилася друкована відозва полтавців, що днем скликання загального хліборобського з'їзду призначала **29-е квітня.** З цього видно вже було, що потрібного об'єднання між Хліборобами-Демократами і Союзом Землевласників не було. Наша Громада між цими двома хліборобськими організаціями зайняла середню позицію, намагаючись всіма силами наблизити одну до другої. Але зробити цього перед з'їздом, на жаль, не вдалося. **Я**

більше був по стороні Хліборобів-Демократів, але мусів в той час рахуватися з далеко сильнішим „Союзом”. Тому і „Українська Народня Громада” приймала участь в з'їзді, скликаному Союзом Землевласників.

ПОДІЇ РОЗВИВАЛИСЯ ЗАНАДТО ШВИДКО...

...В моїх правліннях були помилки. Головні з них походили з того, що події розвивалися занадто швидко і тому не було досить часу, аби відповідною організацією державно-думаючої частини суспільства підвести готові підвалини під Гетьманську владу. Через те, беручи владу до своїх рук, я не мав біля себе людей, котрих би давно і добре знав. Ці люди, що були біля мене, не знали добре ні мене, ні моїх переконань. Я не був з ними зв'язаний ні ідейно, ні організаційно. Не кажу, щоби я не передбачав, що на Україні в будучині може бути Гетьманство. Навпаки, я був переконаний, що Гетьманство буде, але я міркував, що наперед утвориться сильна і розповсюджена організація, яка буде бачити в сильній владі порятунок Батьківщини і поставити собі мету: таку владу утворити. Що ця організація наперед підготує відповідною пропагандою широкі кола населення, що вона добре, zorganizує та ідейно об'єднає значне число відповідних людей, які й візьмуться за установлення сильної влади в краю. І мені здавалося, що ця сильна влада найшвидше зреалізується в історичній формі Гетьманства. Однак підготувати все так, як думалося, на ділі не вдалося. Наша Громада починала жити і розвиватися, ми один другого ще мало знали. Ідея сильної одноособової влади цілою нашою організацією офіційно не проголошувалася, а тільки відчувалася. Здавалося, що час на це ще не прийшов, а тут вже треба складати список міністрів...

„Союз Земельних Собственников”, який був тоді найбільшою організованою силою з нереволюційного табору, і який був необхідним як для скликання Всеукраїнського Хліборобського З'їзду так і для організації на місцях надійної адміністрації, зразу намагався все прибрати до своїх рук. Я користався з його помочі, але з застереженням.

Важно було тепер довідатись, що думають німці, а вони цього виявити не хотіли і мовчки старалися розпізнати обставини та громадські відносини в краю...

ПОДІЯ, ЩО КИНУЛА НЕБАЖАНУ ТІНЬ

Час ішов. Підготовка до з'їзду хліборобів пошувалася далі, всі взагалі приготування велись далі енергійно. В той же час відбулася подія, яка не мала ніякого зв'язку з нашими приготуваннями, але кинула на них згодом небажану тінь. Це був ввід німецької частини в „Центральну Раду” під час засідання і арешт там членів уряду. Причиною такого поступовання німців були заміри уряду Центральної Ради підняти проти німців селянське повстання з метою примусити

німців піти геть з України. Цьому повстанню мав допомагати польський корпус, розташований тоді біля Черкас. Члени Центральної Ради почали одверто з катедри вести агітацію проти німців. Ніби для того, щоби одночасно налякати „буржуїв”, уряд почав арештовувати деяких осіб, що були в ділових зносинах з німецьким командуванням, обставляючи ці арешти якоюсь таємницею, і якимись чудними, нігде в законах не передбаченими порядками. Одного дня було заарештовано, ніби в імені організації, доти в Києві невідомої „Союз Спасення України”, багатого киявського банкіра Доброго, якого вивезено потім невідомо куди. Оповідали, що він був один з видатніших фінансових діячів, що працювали з німцями, і тому він обурился проти себе цей „Союз”. Думаю, що Добрий такого особливого значіння у німців не мав, він просто обробляв свої комерційні справи. Все це примусило німців перейти до активної оборони. Вони взяли за справу Доброго, почали її розслідувати, виявили причетність до неї урядових осіб і заарештували, найбільш по їх даним винуватих: прем'єра Голубовича, військового міністра Жуковського, і хотіли ще заарештувати міністра внутрішніх справ Ткаченка, той одначе втік.

Але неприємно було те, що Жуковського заарештовано в самій Центральній Раді під час засідання. Підійшла озброєна німецька рота до Педагогічного музею, караулами обсадила всі виходи, а офіцер з кількома жовнірами зайшов до залі засідання і заарештував міністра. Цей арешт зовсім не був зв'язаний з планами нашого перевороту, але тому що самий переворот відбувся через кілька днів після арешту, то обидві ці події і публіка, і преса сполучили між собою, яко дві частини одної і тої самої справи. Вийшло так, ніби німці арештували міністрів, щоби хлібороби могли зробити потім переворот. Пізніше німці спростовували цю поголошку, але в таких випадках спростовування рідко досягають мету.

МОЯ ПРОГРАМА

...Я відчував всі ці труднощі і небезпеки, але мене приваблювала грандіозність завдання; мене захоплювало пробуджене революцією в масі солдат і молодих старшин українське національне почуття. Я повірив, що оце молоде національне почуття допоможе Україні швидше позбутися анархії і стати на ноги. Моя програма була проста: **створити здібний до державної праці, сильний уряд; відбудувати армію і адміністраційний апарат**, яких в той час фактично не існувало і за їх поміччю відбудувати порядок, опертий на праві; **провести необхідні політичні й соціальні реформи**. Політичну реформу я уявляв собі так: — ні диктатура вищого класу, ні диктатура пролетаріату, а **рівномірна участь всіх класів суспільства в політичному житті краю**. Соціальні реформи я хотів проводити в напрямку збільшення числа самостійних господарств коштом зменшення обширу найбільших маєтків. Я ба-

чив, що соціалістичні ідеї чужі народній масі, що їх держиться тільки невеличка купка одірваної від народу інтелігенції. Я ясно собі усвідомлював що соціалістичні експерименти привели би неминуче до большевизму, до знищення духової і матеріальної культури, повернули би наш чудовий край у високу пустелю, на якій з часом усівся би знову капіталізм, але який!... Не той кволий, м'якотільний, що животів у нас досі, а всемогутній всесвітній золотий телець, в ногах якого буде повзати наш же нещасний, соціалістичними провідниками обдурений, „революційний народ”...

ХЛІБОРОБИ МАСАМИ ЗІЖДЖАЛИСЯ ДО КИСЕЛЯ НА З'ЇЗД...

На жаль, повної єдності між ними не було. З загальної маси виділилася найбільш національно настроєна частина полтавців — „Партія Хліборобів-Демократів”, яка з національних і тактичних мотивів все ще шукала компромісу з Центральною Радою. Цю їхню компромісову тактику я вважав хибною і тому мусів в своїй акції опертися виключно на переіменованій в „Союз Хліборобів”, „Союз Землевласників”, хоч я й симпатизував більше національним і соціальним ідеям „Хліборобів-Демократів”.

Загальне число делегатів обох з'їздів обчислювалося в 6 до 7 тисяч; переважала більшість — селяни. „Хлібороби-Демократи” складали шосту, або сьому частину. Якогось розходження між дрібними і великими землевласниками не помітно було, всі були об'єднані ідеєю оборони права власності і порятунку краю від анархії. Мені довелося розмовляти з селянами, які мали по півтори, дві десятини і всі вони свідомо йшли проти Центральної Ради, в оборону своїх прав власності. Ця повна єдність великих панів з малоземельним селянством була результатом 3-го універсалу з його соціалізацією.

26 або 27-го квітня я поїхав увечері в „Союз Хліборобів” на засідання. Ціла вулиця перед будинком, де містився „Союз”, була повна селян — представників хліборобських організацій — що прибували з повітів, респірували в Союзі і відсіля розпреділялись по приготованих мешканнях. Те, що потім писалося і говорилося людьми вороже настроєними до хліборобського руху, ніби весь цей з'їзд був штучно інсценований, було неправдою. Треба було тільки бачити цей натовп дядьків в сіряках, уважно поставившись до їх настрю, прислухатись до їх розмов, п'єси зрозуміти, що це був природний щирий протест дрібного земельного власника проти того наглого усунування його права власності, яке вчинила йому революція. Дрібний і великий власник об'єдналися спільністю неволі, яка їх однаково спіткала.

В той же час мав зібратися окремих з'їзд „Хліборобів-Демократів”... Але загалом на обох цих з'їздах були заступлені мільйони наших хліборобів,

що творять той хребет національного організму, який один тільки й може надати безформенній етнографічній масі форми державної організації. В цій частині населення — вся міць нації і вона власне була представлена на цих з'їздах.

* * *

З 28-го квітня моя особиста робота обірвалася. Все вже було намічено, завдання розподілені, потрібні на перший мент розпорядження зроблені. Приходилося тільки спокійно чекати вислідів хліборобських нарад. Я далі мешкав в родині Б. Дружина Б. Олена Миколаївна була завзятою прихильницею старого режиму. Мабуть я з своїми осавулами і ближчими помічниками, з котрих дехто мусів безотлучно залишатися при мені, не був дуже приємним гостем для господині тим більше, що разом з нами в цей старосвітський дім вривалася відновлена українська стихія. Молоді, гарячі голови з мого оточення не завжди вміли стримувати себе і рахуватись з настроєм господині, починали з нею спори і часом драгували нашу милу господиню всякими дотепами на зразок того, наприклад, що Володимир Святий, як українець, голів бороду, яку йому пізніше на іконах було прироблено в угоду великоруським впливам... Бідна наша господиня тільки кривилася, але нас терпіла і свою увагу до наших потреб ще збільшувала.

БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА СВ. ВОЛОДИМИРА

28-го квітня після обіду я замінив свою звичайну військову череску на цивільне вбрання, попередив ординарця, що повернувся години через півтори, щоб мене не шукали, вийшов з дому і візником поїхав до скверу, де стоїть пам'ятник Святому Володимирові. Мені хотілося на самоті обдумати те велике діло, що я звалював тепер на свої плечі; мені хотілося розібратися в своїх власних думках і намірах. Я почув, що переживаю дуже важні моменти свого життя; усвідомлював, що поки це все схоже на якийсь кавалерійський рейд і я переживаю тільки цікаві почуття ризику, але потім мусить початися зовсім інше, інша праця і інші переживання. Колосальна відповідальність ляже на мене і я вже змушений буду забути про особисте життя і особисті інтереси. Я наблизився до пам'ятника і сів на лавку близько від нього. Народу майже не було. Тихий світлий весняний день нагадував про народження нового життя.

Переді мною чудово вимальовувався наш Дніпро, свідок не таких ще переворотів! Поза Дніпром розгорталася безмірна далечинь рідної мені Чернігівщини. Я довго, довго сидів, милувався краєвидом, образи милого мого краю один за другим виникали перед моїми очима; я намагався уявити собі його будучину. Я відчував, що починаю якусь нову сторінку в історії мого народу і хотілося усвідомити собі всі обставини цього початку. „Хай буде, що буде, а йти на це діло я мушу. Потраплю врятувати мій край — буду щасливий, а не здалося цього

зробити — буду мати чисту совість, бо не маю я особистих цілей”. Особистих цілей я не мав, або, краще сказати, я усвідомлював собі ясно, що почуття дрібного самолюбства задоволення не окупило би тих жертв і тих трудів, які од мене буде вимагати моє нове становище.

НАСТАЛО 29-Е КВІТНЯ...

Мене стомив водоворот людський, що за останні дні все крутився біля мене. Мені хотілося довше залишитися самому відпочити від людей, аби набратися сили; я відчував, що пізніше вже не матиму часу на відпочинок, тому я довше звичайного задержався в своїй кімнаті.

З'їзд „Союза Хліборобів Власників” одчинився біля одинадцятої ранку. Було намічено, що 29-го квітня я ще не поїду на з'їзд, бо хотіли вяснити протягом першого дня наскільки всі ці люди, що вперше зібралися на спільну нараду з різних закутків України, дійсно готові до участі в перевороті. Він міг би відбутися і не так успішно, як на ділі це вийшло. Треба було мати людей, на котрих можна було з певністю опертися.

Головою зборів був Воронович. Я залишався в помешканні Б., раз-у-раз отримуючи точні інформації через своїх осавулів. Мені доносили, що велика зала київського цирку переповнена до краю. Переважають прості селяни, дуже мало людей, одягнених в піджаки, все більше в свитах. З початку вислухані доклади з місць, які змальовували розпачливу картину повну хаосу, безправности і безвладности на місцях. Настрій все підвищувався критика поводження уряду становиться все жорстокіша і жорстокіше. Після докладів з місць починаються дебати. Всі промовці надзвичайно однодушно говорять про те, що далі так жити неможна, що необхідно передати владу одній особі, яка мусить оборонити принцип власности і відновити правний лад. Зовсім не чути якихбудь дисонансових нот.

Тоді я рішив, що нема чого відкладати на завтра те, що можна зробити сьогодні. До того ж погляду пристав і Воронович.

...поїхав на з'їзд з двома осавулами. Ми увійшли через розвісні двері до коридору. Всюди були розставлені наші караули. Стоючи в коридорі я чув, як якийсь промовець казав: „Нам потрібна для порятунку краю сильна влада, нам потрібний диктатор, нам потрібний по старому звичаю Гетьман”. За-

гальним співчуттям були зустрінуті ті слова... Я увійшов до залі і сів у маленьку бічну лужу. Наступний промовець говорив те саме, що й попередній. Коли він назвав моє прізвище і сказав, що пропонує мене проголосити **Гетьманом**, вся маса людська, що була на зборах, як один підвелась і голосним криком почала виявляти своє співчуття. Такого однодушного підйому я не сподівався. Ця зустріч мене глибоко зворушила. Я не належу до людей, котрих легко зворушити, не почуваю в собі багато сентименталізму, але я бачив сльози на очах простих людей, яких доля привчила не виявляти своїх почувань і терпеливо переносити лихо. Їх погляди, звернені до мене з надією, говорили, що вони бачать в мені оборонця своїх прав і спасителя од того зла, яке принесла їм соціалістична революція. Я ніколи не забуду цього менту.

Коли зібрання трохи заспокоїлось і настала тиша, я піднявся на якесь вище місце і сказав кілька слів. Що саме я тоді сказав, пригадати дослівно не можу. Що задалегідь я знав, що мені доведеться промовляти і я готовив промову, але я не сподівався що **проголошення мене Гетьманом** відбудеться саме цим способом, як це відбулось в дійсності. Я уявляв собі, що настрій буде більш діловито-спокійний, що відбудеться голосування, що перед тим доведеться виступати з програмовою промовою. На ділі все відбулось при такому підвищеному настрою, при якому всі умовності цезають. Я казав, що владу приймаю, що мені дорога Україна, що владу беру для того, щоби допомогти змученому народові. На закінчення підкреслив, що **в хліборобах бачу головну силу України** і що у них шукатиму я опертя во всіх потрібних випадках. Після цього знов овації. Нарешті хтось крикнув: „**Молебінь на Софіївській площі!**” Пропозиція була зустрінена головними окликами згоди. Вирішено було іти всім з'їздом на Софіївський майдан.

Перед молебнем я заїхав на своє помешкання... Після того я поїхав до Софіївського Собору, де мене зустріло духовенство. Преосвященний Никодим поблагословив мене, а потім разом з хрестним ходом я вийшов на майдан. Тут одправили молебінь. Преосвященний Никодим сказав дуже чуле слово. Хор співав: „**Многая літа Гетьману Всієї України**”. Дзвони Святої Софії віддуку-

вались голосно на це торжество. Це були хвилини, яких забути не можна. Скільки світлих, чистих надій, скільки бажання працювати! Я старався зовні не виявляти тих сильних хвилювань, які в дійсності переживав. Але я бачив задоволення в обличчях не тільки членів хліборобського з'їзду, але й усіх, кого зустрічав на вулиці. Я мав враження, що переміна влади, зроблена мною, зустрінута загалом з задоволенням. Віра моя в успіх мого діла росла, я надіявся зробити своєю краю добро.

Після молебня я повернувся додому... Вже у вечорі першого ж дня проголошення Гетьманства почалась моя напружена горячкова праця, почався ряд подій, що швидким темпом проходили одна за другою. Кількість люду, що хотіла працювати зі мною швидко збільшувалась. Багато прийшло в перший же вечір таких, що ще за день перед тим обминали нас десятою вулицею.

Настала ніч... Як тільки була одержана вістка, що бувший будинок генерал-губернатора захоплено, я рішив туди негайно переїхати. За кілька хвилин повний віри і охоти до праці я входив в дім, в якому провів потім вісім місяців тяжкої муки. Зі мною було чоловік 10-15, вся решта була розіслана на зміцнення відділів, що обсаджували різні інституції. Я оглядав частину будинку, щоби рішити, як нам всім розташуватися на першу ніч, коли до мене з'явився Демченко з кількома членами Протофіса, пропонувати мені прийняти зложений ними кабінет міністрів. Я прийняв од них заяву на папері, але був такий перевтомлений, що, не роздивляючись її, ліг в якійсь хаті і заснув...

Я прокинувся другого дня пізно, біля 9-ї години ранку, одягся і вийшов до їдальні. Я не вірив своїм очам. За ніч все було при-

ведено до повного порядку. Все прибрано, вичищено, набраний повний штат людей, люди розставлені по своїх місцях. Чайний стіл був гарно сервірований. До мене підійшов полковник Богданович і доложив, що готове все і чи не маю я яких наказів по господарчій частині. За ніч, як я довідався, всі посади по гетьманському двору вже були розподілені учасниками перевороту, так що мені залишилось тільки їх передивитись і затвердити.

У великій прийомній залі Гетьманського будинку було вже повно всяких депутацій і різних прохачів. Духовенство, селяни-хлібороби, громадські діячі, генерали, офіцери й інші чекали на прийом.

Так почався перший день мого гетьманування.

Багато людей критикують мій крок і злим оком дивляться на встановлення Гетьманства. Зовсім зрозуміло, чому так відносяться до цього факту вороги української державності. Оправдувати возстановлення і зміцнення державної української традиції не можуть ці, що хочуть, аби не було української держави. Відповідати їм на роблені мені закиди — безцільно. Але тим, що звуть себе українцями, мені хочеться поки що сказати лише одно: пам'ятайте, що коли б не було мого виступу, німці, кілька тижнів пізніше завели б на Україні звичайне генерал-губернаторство. Воно було б оперте на загальних основах окупації і нічого спільного з українством воно, розуміється, не мало б. Тим самим не було б Української Держави, яка реально появилася на світовій арені хоч в цьому короткому періоді Гетьманства. А це значить, що ідея української державності в очах чужих і своїх здавалась би й досі нездійсненною утопією. Від часів Гетьманства 1918 року державність українська стала фактом, з яким світ вже рахується і буде рахуватися. **Тепер тільки від нас самих, українців, залежать докази, що факт цей здатний до життя.**

Писано III-V 1919 року в Лозані.

Ідея Українського Гетьманства — це ідея нового монархізму. Ми не хочемо повороту помершого монархічного ладу, ані відродження монархії в її минулих, виродившихся формах... Гетьманство — це символ єдності Української Нації і сили Української Держави, персоніфікований в особі традиційного, національного, діничного гетьмана. Воно стоїть понад всіма кастами, партіями, класами. Це нова форма державного життя нашої Нації.

В. Липинський

Инж. Петро Веселовський

ВІДНОВЛЕННЯ ГЕТЬМАНСТВА В УКРАЇНІ

„...Я кликав вас під булаву,
Щоб оновити давню славу,
Щоб на руїнах вже нову
Створити власну державу..”

С. Черкасенко

I

...1917 рік. Революція в Російській імперії — нагода відновлення Української Самостійності. Для цього потрібна активність української провідної верстви, потрібна українська армія.

Вже літом 1917 р. генерал Павло Скоропадський, будучи командиром 34-го корпусу Імператорської армії, приступив до українізації свого корпусу. Російські старшини з корпусу звільнялися, а на їх місце приходили українці. Отак повстало українське військо. Корпус дістав назву „І-ий Український Корпус” — командиром його й надалі залишився генерал Павло Скоропадський.

Коли при кінці 1917 р. стався в Росії большевицький переворот і на Київ з фронту посунули збільшеними російські війська, генерал Павло Скоропадський обсадив своїм корпусом головні залізничні лінії, роздробив большевиків та відправив їх окремими шляхами на Московщину. Цим врятував він Київ і всю Наддніпрянську Україну від погрому москалів. В національно думаючих українських військових колах, генерал П. Скоропадський придбав велику популярність. Виявом цього було, між іншим, обрання його на Отамана Українського Вільного Козацтва на з'їзді в Чигирині 6-го жовтня 1917 р.

Така популярність викликала підозріння і недовір'я в колах тодішньої Центральної Ради, бо ті люди боялися, що генерал П. Скоропадський одного дня може бути волею народу проголошений Гетьманом України, а оскільки склад Ц. Ради переважно був соціалістичний, то й робила вона все можливе, щоб запобігти відновленню Гетьманства на Україні. Першим кроком Ц. Ради було — за всяку ціну знищити І-ий Український Корпус, що вже розгорнувся в 40-тисячну українську регулярну армію.

Соціалісти повели шалену агітацію між козаками корпусу, кажучи, що нам армії не потрібно, що ми ж, брати з російськими соціалістами і з ними будемо жити в мирі, по братерськи, йдїть, мовляв, козаки додому землю ділити, бо хто в армії залишиться, тому не вистачить землі.

Але генерал П. Скоропадський знав дуже добре, що означатиме братерство з росіянами і тому ще більше віддався справі української армії, він почав вимагати від Ц. Ради видачі теплої одежі та взуття для своїх вояків. Тут Ц. Рада і використала момент, — взуття та одежа виданими не були. Військо

зимою мерзло, агітація безперервно поширювалася і все це разом привело до цілковитого знищення одинокі бойвої сили, що готова була боротися за свободу України. По зникненню армії ширилася на Україні загальна анархія.

15 січня 1918 р. в Києві вибухнуло большевицьке повстання. Ц. Рада із столиці втекла, бо української армії, яка могла б стати в обороні, вже не було. Російські соціалісти отак зробили своє діло руками українських соціалістів.

Тоді Ц. Рада звернулася до німців, щоб ті дали свою армію. Німці з свого боку погодилися дати війська та визнати Ц. Раду, коли та зобов'яжеться давати німцям харчі та інші багатства України. Ц. Рада пішла ще далі — заключила з Німеччиною мир в Бересті, за ціну визнання Ц. Ради, як уряду України. Німці її, звичайно, визнали і отак Ц. Рада з волі німецької армії стала „законною” владою на Україні.

Український народ протестував проти приходу німецьких військ на Україну і почав до своїх „гостей” вороже ставитися, а так саме і до Ц. Ради. Проте Ц. Рада, опираючись на німецьких багнетах, повернулася до Києва, знову себе проголошуючи „законним” урядом України. Українське селянство згубило всяке довір'я до Ц. Ради, яка, хоч і маючи за собою німецьке військо, не могла завести ладу в країні. Ц. Рада почала соціалізацію землі... Селяни протестували... На Україні ширилася анархія...

Німці вимагали здачі хліба та інших продуктів, але їх не було, бо земля лежала, маєтки розкрадалися.

Ц. Рада, проголосивши Українську Народню Республіку (У.Н.Р.), почала вибори до Установчих Зборів. Число депутатів мало бути 301. Вибори відбулися лише частково, тому що було вибрано 171 депутатів, з того — 115 соціал-революціонерів, 34 большевики, 10 жидів, 5 поляків, і соціал-демократ та лише один хлібороб (в Україні, що є відомо по цілому світі, як житниця Європи!). Було також вибрано ще чотирьох людей, які належали до інших груп.

Ці часткові вибори відбулися в розгарі большевицької агітації.

Після цього Ц. Рада більше ніяких виборів не робила і домагалася, щоб були скликані Установчі Збори. На засіданні Малої Ради обізвалися голоси проти їх скликання тому, що то не була воля всього народу (було не 301 деп., а лише 171, між якими немало було проти скликання). Але голосами російських та українських соціалістів, большевиків та жидівських фракцій — вибори були признані дійсними.

Проте Ц. Рада вже давно втратила ґрунт під ногами. Українське селянство поставилося цілком на-

сивно до Ц. Ради, а селянство собою репрезентувало 80% українського населення.

Коли ж ссціалізація землі мала бути закріпленою, то українське селянство, стоячи за приватну власність на землю, почало активно виступати проти Ц. Ради.

Деякі політичні партії відкликали своїх членів з кабінету міністрів. Були відкликані С. Шелухін, О. Лотоцький, В. Прокопович, — мотивуючи це тим, що кабінет не здібний стати на шлях реальної роботи і не спосібний до праці взагалі.

Коли з одного боку німці вигнали большевиків з України, то з другого боку їх війська почали використовувати деякі поміщики (поляки). На Поділлі та Волині поміщики стали організовувати свої приватні карні відділи, які шомполами били селян, відбираючи поміщицькі маєтки.

Карні відділи поступали дуже жорстоко, але Ц. Рада не звертала на те ніякої уваги і це було причиною, що селяни почали ще більше виступати проти неї. По-друге, Ц. Рада українському селянинові не було чого боронити, бо ж він боровся проти всякого соціалізму, отже і проти самої Ц. Ради.

Всю відповідальність за карні експедиції та їх діяльність соціалісти намагалися перенести на гетьманський уряд, якому в дійсності довелося перебрати страшну спадщину по Ц. Раді, її ліквідувати, а також перейняти від неї ще одне невідрадне явище — присутність німецьких військ на Україні.

Все більше і більше ширився хаос по всій Україні. Сам прим'єр-міністр Голубович нарікав на залежність від Ц. Ради і в розмові з представником німецької влади заявив, що „давно б пора послати цю Раду до чорта”. Подібно висловився М. Любинський, генерал Греков та інші представники урядових кіл.

Щоб положити край хаосові на Україні, стався державний переворот в ніч 29 на 30 квітня 1918 р. Замість УНР була проголошена **Українська Держава з Гетьманом Павлом Скоропадським на чолі.**

29 квітня 1918 р. в Києві відбувся Хліборобський Конгрес, на який прибуло 6432 уповноважених делегатів від України, репрезентуючи собою 80% населення. Після дебат кангрес заявився за владу, яка б вивела Україну з хаосу та відповідала традиціям України. На запитання голови ініціативної групи, селянина з Полтавщини, Миколи Коваленка, „Що то за влада має бути?“, як відповідь з залі почувся голосні вигук: „**Гетьмана! Гетьмана!**”

В той момент на Конгрес приїхав генерал П. Скоропадський. Голова зборів запропонував його кандидатуру на Гетьмана, а делегати вигукнули: „**Хай живе Гетьман!**”

Після цього Конгрес всю владу на Україні передав в руки **Гетьмана Павла Скоропадського.**

Після закінчення Конгресу єпископ Никодим **по-благословив і помазав** Гетьмана в Соборі Св. Софії, а потім на Софіївській Площі було відправлено молебінь. Хор співав: „**Многая літа Гетьману всієї України...**”

II

Так відбулося проголошення Гетьманства на Україні. По сто дев'яносто шістьох роках державна керма перейшла знову в руки нащадка Гетьманського роду Скоропадських. З цього роду останнім Гетьманом був Гетьман Іван Скоропадський, що помер в 1722 р. та був співробітником Гетьмана Івана Мазепи.

Якщо пригадати обставини, при яких та при якому числі учасників відбувалися вибори Гетьманів на Україні — Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Скоропадського, Пилипа Орлика, Данила Апостола, Кирила Розумовського, — то можна побачити, що всі вони вибиралися в присутності чужої сили на Україні — татарської, московської, шведської. Всі ці чужі сили в ті часи були менше нейтральними і більше впливали на вибір, аніж тепер німці. Та й самі вибори відбувалися при далеко меншому числі учасників, як вибори **Гетьмана Павла Скоропадського.**

З доручення Гетьмана, М. Устимович почав переговори з відомими українськими діячами в справі створення кабінету. М. Устимович пропонував соціялістам сім місць в кабінеті крім вже раніше намічених, але вони не погодилися. Тоді складання кабінету Гетьман доручив проф. М. Василенкові, якому заявив, що склад кабінету повинен бути лівий, що реформи необхідні, що негайно мусить бути переведена земельна реформа, за якою не мало б бути великих маєтків.

Соціялісти знову відмовилися взяти участь в будуванні молодій держави і на місце того, щоб вести переговори з Гетьманом, почали перетрактуватися з комендантом німецьких військ на Україні. Говорили німцям, що погоджуються визнати Гетьмана, але лише як президента, подаючи при тому цілий ряд пропозицій. Німці відповіли, що не можуть мішатися до внутрішніх справ України і порадили звернутися безпосередньо до Гетьмана, перериваючи цим самим всякі дальші розмови.

Із усіх цих переговорів заслуговують на увагу два моменти:

1) Представники українських соціялістичних партій не хочуть вести переговори з Гетьманом, якого ж самі погоджуються визнати президентом Української Республіки, а воліють мати справу з німцями, яких покликали на Україну та проти втручання котрих у внутрішні справи країни самі ж протестують;

2) Самі обравши представника німецької військової влади за арбітра у внутрішніх українських справах, увесь час впевняли його, що лише вони являються представниками українського громадянства — усієї української нації; до „українців” вони відносили лише тих людей, які були соціялістами — респта, що належали до інших партій, чи взагалі не належали, представлялися перед німцями, як маса неукраїнська. В такий спосіб переконували німців, що „українство” є не більше, як партія, чи секта.

В той час, коли тисячі хліборобів, промисловців і торгівців виступали на з'їздах як українці та в ім'я

інтересів України — жменька ж соціалістів присвоювала тільки собі монополію представляти увесь український нарід.

Оцим саме шляхом соціалісти відмовилися від розбудови Української Держави і почали готуватися до повстання — бунту проти своєї ж власної Держави. Соціалісти заявляли, що їм **соціалізм є дорожчим від України**. Бувший голова міністерської Ради (за УНР) п. Борис Мартос, в українському клубі в Полтаві на запитання Павла Чижевського:

„Що вам дорожче — Україна, чи соціалізм?“
Відповів: „Очевидно, соціалізм!“

Після цього довелося сформувати кабінет міністрів без участі соціалістів. На чолі кабінету став відомий український діяч Ф. Лизогуб.

Гетьманський уряд негайно розпочав державно-творчу роботу на Україні. Ось що писала про цей період демократична газета „Свобода“ (ч. 22, 1918 р.), що виходила у Львові: „**Творча праця на державній Україні**. Сила українства зростає з дня на день, з години на годину. Українські денники появляються у всіх містах України. З гордістю слід ствердити, що українська преса в сучасну хвилину є гідна великої справи. Про державний скарб, залізницю, про земельну реформу, про виховання молоді, про українське шкільництво — все це знайдете на сторінках української преси; основно продумані статті і розумно вирішені, яких ще посоромилися б помістити яка небудь із західно-європейських газет”. В тій же газеті читаємо про організаційно-творчий рух на Україні у всіх галузях суспільного життя — про з'їзди кооператорів, селянських спілок, про всеукраїнський з'їзд професійних робітничих спілок, про те, що лікарські помічники, які ще за Ц. Ради були в одній організації з росіянами, тепер об'єдналися у всеукраїнську спілку — „...отак поступає організаційна робота від самсго споду, починаючи від національного виховання широких селянських мас”. Таж „Свобода” (ч. 31, 1918 р.) пізніше писала: „...бачимо, що будівництво Української Держави іде швидким кроком вперед, мимо того, що наші вороги собі цього не бажають”.

Є прикметним якраз те, що отак тоді писала демократична газета. Навіть київська соціалістична „Робітнична газета”, яка нападла на Гетьманський уряд, у своєму числі від 28 серпня 1918 р. писала, що „...по провінції, коли і відкриваються середні українські школи, то завдяки лише „Просвіті” та іншим громадським установам”. Але ж усім відомо, що і „Просвіту” і всі інші установи організував Гетьманський уряд, який їх працю фінансував.

Беззаперечним фактом залишається, що праця за Гетьмана була розгорнена у всіх галузях державного будівництва. Вже 10 червня були відкриті курси українознавства для учителів, далі послідувало відкриття нижчих та середніх шкіл, заснування Українського Національного Архіву, бібліотеки, музею та Мистецької Галереї в Києві, а згодом утворення Української Національної Опери, Національно-Державного Драматичного Театру, Української Державної Капелі, Державного Симфонічного Оркестру та вироблення проекту пам'ятника Шевченкові. 17 серпня — заснування українських державних університетів у Києві та Кам'янці і приватного в Полтаві. 23 серпня — організація дошкільного виховання і позашкільної освіти в Україні. На початку 1918-19 шкільного року було відкрито 50 нових українських державних середніх шкіл. 16 вересня була переведена українізація Київського, Харківського та Одеського університетів, Київського політехнікуму й інших вищих шкіл.

До України був приєднаний Крим, якого соціалісти зреклися і який був здобутий від большевиків полковником Болбачаном, була також приєднана Сіверщина, Холмщина, відмовлено Румунії право на Басарабію, а австро-угорщині право на Галичину, як на історично українські землі.

Гетьман Павло творив Соборну Україну.

Особисто Гетьман доглядав за виготовленням земельного закону, який був виданим і Гетьманом затверджений. В цьому законі говорилося, що великих маєтків більше не буде, земля наділятиметься селянам, але так, що в одних руках не може бути більше, як 25 гектарів.

Гетьман відновив дипломатичні, або консульрні зносини з рядом чужих держав — Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною, Швейцарією, Фінляндією, Англією, Америкою, Італією, Грецією, Персією, Грузією та ін. 8 липня Гетьман утворив Державний Сенат, статутом Православної Церкви в Україні проголошено автономію Церкви, як перший крок до автокефалії.

16 жовтня Гетьман відновив Українське Козацтво, а 14 листопада заснував Українську Академію Наук, яка і досі існує на чужині, як Вільна Академія Наук, та розгортає свою тут діяльність. Всім відомо, що основа до неї була покладена Гетьманом, але, на жаль, деякі науковці бояться про це навіть згадати...

7 грудня було оголошено закон про вибори народного представництва — Державного Союзу...

Оце коротко про те, що зробив Уряд Його Світлости за час сім з половиною місяців. **ЯВПач Гетьман Павло — це був великий Будівничий України і діяльність Його золотими літерами записана на скрижалі нашої історії.**

Newfryingpan*Помер він і похований на чужині...*

„З щоденника людини що її оточення не розуміє, не хоче, або й не може розуміти”

28.8.46. Коли розглядати події, як видимі знаки невидимої для нас, можливо трагічної, боротьби світла з тьмою, то вони прибирають значно більшого і глибшого, як на перший погляд це могло здатися, значіння.

Гетьман Павло Скоропадський відновив традиційне Гетьманство і тим скермував українську державницьку думку на її властивий шлях.

А хіба ж те, як умер і похований був цей Гетьман усієї України, не містить у собі якоїсь глибшої вказівки? Помер Він і похований на чужині, бо Рідна Земля не могла й ще не може прийняти Його у свої матерні надра для вічного спочинку, як це Йому належало б, бо вона тепер ще не готова до того, бо вона ще й досі „не своя”...

І похований Він був, як останній із останніх, немов символ страждань і терпінь Його батьківщини...

І поховали Його, вірного Сина Православної Церкви, на римо-католицькому кладовищі, а ховав Його сам-один греко-католицький душпастир. А на тому похороні заступала Його Національну Родину, для добра і слави якої Він жив і невтомно працював, і Його власну Родину, що її Він так любив, однією донькою **Єлисавета**, що сама тяжко поранена, несла на своїх слабких раменах хрест. **Хіба ж це не образ України?** Хіба ж це не величний символ, коли перед вступом колишнього Володаря України перед очі Володаря всесвіту замовкли в глибокому сумі й об'єдналися в „останньому цілуванні” різні відлами української й неукраїнської християнської думки; І хіба ж це не прихована вказівка щодо будучого України та її ролі у Відродженні людини й людства?

13.6.1954. Жінки щораз частіше кидають четвернята, а навіть і п'ятернята... Раніш, здається, далі двійнят не йшло. Чи це не знак того, що люди щораз більше відходять від свого зразку й подобири та починають пороситися, котитися й щепитися?

Тільки народжене від Духа є вічне; народжене від тіла приречене на смерть... В цьому різниця між Христом і хоч би Абедем, не кажучи вже про Юду.

Ще в першому Адамі матеріял став горою над втіленням у ньому Духом... В останньому — навпаки (ап. Павло, I. До Коринтян, XV, 45 і 47):

І в цьому вказано дорогу до вічності: треба „прийняти духа не світу, але Духа, що з Бога, щоб знати про речі, від Бога даровані нам” (ап. Павло, I. До Коринтян, II. 12).

Тим то таке важливе було для старчика Сквороди остаточне ствердження, що він відійшов в інші виміри вільний від кайданів світу (матерії).

27.5.1954. Про 1918 рік (від 29-го квітня почавши):

Соціально Гетьман і люди коло нього стояли в багатьох точках на протилежних позиціях, як, скажемо, М. Грушевський, В. Винниченко або ж Ю. Коцюбинський, Ткаченко, Мазуренко й люди коло них.

Зовнішньо-політично (в лінії до Москви) — ніби поруч.

Тільки ж в особі Гетьмана рівночасно відроджувалася і здійснювалася давня історія України **володарської**, тоді як в останніх пускала нові парості „теж-традиція” людей татарських, філімонових (протопоп), святополк-четвертинських (Гедеон — Митрополит Київський), івашок-брюховецьких, теофанів прокоповичів аж по сьогоднішніх грічух, тичин, гулаїв та золотарів — льокайська лінія бездержавницького прислужування Москві...

І саме тому, що Гетьман **Гетьманом** був, мав він упасти!

Але весь трюк московський полягав у тому, щоб це сталося українськими руками!!!

Sapienti Sat!

І це брехня, що, мовляв, проголошення (односторонне, без патрнера!) федерації було причиною повстання проти Гетьманського Уряду; те проголошення було наслідком повстанчих заходів Національного Союзу, що провадилися з ініціативи, в порозумінні і при допомозі червоних москвинів...

З боку Гетьмана це був акт розпачі! Проти таємної спілки цих головачів (не всіх, частина їх у простоті сердечній свято вірила в чистоту справи й ось так стала знаряддям „мудріших”) з червоною Москвою, що була державою, постала відверта спроба нав'язати таку з білою, що щойно намагалася стати державою.

Валивши „антисоціального” Гетьмана під закидом національної „зради”, наші небораки не зауважили, що цим вони разом з ним повалили й Державу Українську, і самі впали „жертвою в бою роковом”. Відступ декого з них (з пізнішим протинаступом) у пошуках рятунку „полонезом” Держави Української не привернув.

Вслідом того соціального „пориву”, під сосом „обуреного національного почуття”, було те, що об'єкт тих соціальних турбот і опіки — український хлібороб — національно й соціально став безптанним рабом, а політично — безправним парієм.

Остап Войнаренко

В ЄДНОСТІ СИЛА, ВОЛЯ І СЛАВА

Коли в першу річницю смерті Гетьмана ставився скромний пам'ятник на місці, де спочили Його тлінні останки, зібралися над могилою і ті, що колись боролися Гетьмана і ті, що Його валили. Були там і сивоголові гетьманці — співробітники Гетьмана, й такі ж сивоголові унерівці, що служили у війську під проводом Головного Отамана й приймали участь у трагічним протигетьманським повстанні. Були там навіть і соціалісти. Прийшли на те сумне свято і націоналісти, і демократи. Була заступлена там, хоч і неофіційно, не тільки Велика Україна, але Галичина й Буковина, Закарпаття й навіть Кубань. Словом — були всі Українці, вся Україна в мініятурі. І це було найдорожчим признанням Великому Українському Патріоту, чого за життя не довелося Йому зазнати. Бо ж відродитель гетьмансько-козацької традиції ніколи не прагнув бути Гетьманом якоїсь одної партії чи класу; якоїсь окремої частини Української Землі чи одного Українського Козацтва, лише — як про те говорить сам його офіційний титул, — Він хотів бути Гетьманом усієї України й Козацьких Військ, а не одного Українського Козацтва.

Коли ми читали про ті жалібні сходи в газетах, коли пригадували кінцеві слова з промови Його колишнього міністра Закордонних Справ, проф. Дмитра Дорошенка, що сказав про Гетьмана Павла: „Ти був чистий і чистим одійшов. Не Ти, а ми завинили перед Тобою...” — ми думали тоді: чи довелося би Україні зазнати Великої Руїни, якби ми всі, в 1918 році, отак стали коло живого Гетьмана, як зійшлися до мертвого, коло Його могили. Зовсім певно, що Петлюрі не довелося би загинути від большевицьких куль, Коновальцеві — від большевицької бомби, а самому Гетьману не прийшлося би передчасно вмерти від поранень падаючих на Німеччину бомб. Об'єднавшись, як планував Гетьман, з усіма українськими, землями та всіма козацькими народами в одну велику Українську Гетьмансько-Козацьку Державу, якої кордони, при тих сприятливих обставинах (розпалась Росія і розпадалась Австро-Угорщина), сягнули б від Попраду за Волгу до Уралу й не страшна б була нам ні біла ні червона Москва.

Та не стали ми всі навколо Гетьмана й сталося те, що сталося... Україна нині в руїні, а ми на чужині... Все страчено, крім ласки Божої, що зберігає нам найдорожчу нашу спадщину з давно й недавно минулого, нашу рідну гетьмансько-козацьку традицію, яку ні заперечити, ні підмінити, ні сфальшувати ніхто з нас не зможе та якої втіленням є законний спадкоємець гетьманської булави — Гетьманч Данило.

І коли ми всі, праві й винуваті, молоді й старі, гетьманці й демократи, націоналісти й соціалісти,

православні й католики, словом — усі, як один, станемо коло живого Гетьманчича — нашого власного, ніким з чужих народів не нав'язуваного і ні від кого не запозиченого, Маєстату Української Нації, і так, як ми стихійно зійшлися коло мертвого Гетьмана, так само всі свідомо зійдемося до купи коло Його Наслідника, щоб стати Йому до помочі та разом розпочати велике діло визволення спільної всім і однакової всім дорогої Батьківщини — ми, не тільки зростемо у наших власних очах та перед сильними миру цього, але — що найважливіше — започаткуємо новий шлях, що приведе Україну не тільки до успішного визволення, але й до державної її величі та слави.

Тож, нехай живе Ясновельможний Пан Гетьманч Данило, а з Божої Ласки і коли на те Воля народу — й майбутній Гетьман усієї України, Військ Козацьких та Державної Фльоти!

ВЕЛИКОДНІ ПРИВІТАННЯ

Від Редакції. З багатьох великодних привітань, що надійшли до Редакції після виходу квітневого числа нашого журналу, друкуємо лише одне привітання від „Української Громади” в Бразилії

Його Світлість Ясновельможного Пана Гетьманчича Данила, Вельможну Гетьманську Родину, всі братні Гетьманські Організації у вільному світі, всіх побратимів-гетьманців по обидва боки залізної заслони вітаємо з великим святом Христового Воскресіння: Христос Воскрес — Воскресне Україна!

М. Тарновецький

За „Українську Громаду” в Бразилії.

На Україні

Цінна знахідка. У Харкові, в одній приватній бібліотеці, знайдено „Кобзар”, Т.Г. Шевченка, виданий у Петербурзі в 1860 році. На першій сторінці автограф: „Моїй єдиній доні — Марусі Маркович — і рідний, і хрещений батько Тарас Шевченко”. Вивчення напису підтверджує, що він належить Шевченкові. Незабаром „Кобзар” з дарчим написом Тараса Шевченка Марку Вовчку буде передано Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка.

ПРОМОВА Й.С. ЯВП ГЕТЬМАНИЧА ДАНИЛА НА 10-х РІЧНИХ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРАХ СУБ В ЛОНДОНІ (АНГЛІЯ)

Як ми вже повідомляли в попередньому — IV-му числі нашого журналу, 26 і 27 березня ц.р. в Лондоні (Англія) відбулися 10-ті Річні Загальні Збори Союзу Українців у Великій Британії. На цих Зборах Й.С. ЯВП Гетьманич Данило звернувся з промовою до присутніх делегатів. Друкуємо головніші місця з промови, що мають загально-українське значіння.

Редакція

...Я сердечно дякую Загальним Зборам за честь бути знову обраним Почесним Предсідником Союзу Українців у Великій Британії. Це почуття вдячності побільшується ще й тим, що це вже **сьомий** раз, як Загальні Збори наділяють мене своїм довір'ям на цьому відповідальному посту Дорадника нашого Союзу. З теплим почуттям згадую свою співпрацю під час минулих каденцій з усіма керівними органами Союзу, з якими ділив приємні й тяжкі хвилини нашої роботи, серед — часом — складних обставин для добра нашої громади в цій країні...

Дозволю собі тепер сказати кілька слів про СУБ і його роботу в цілому. Цей Союз в своїй основі є організацією всеукраїнською, патріотичною і понадпартійною. Всі українці повинні знайти в нім місце, з яких Українських Земель вони не походили б і до якого віровизнання не належали б. СУБ не є організацією політичною, але з другого боку, — не можна забороняти людям, що мають ясно окреслене політичне обличчя, брати в нім активну, а якщо вони мають для цього дані, то й провідну роль. Скажу більше, я не можу уявити собі людини повноцінної, в повному розумінні цього слова, яка не мала б ясного погляду на політичні питання і ці свої погляди не уміла б обстоювати, беручи одночасно, в тій чи іншій формі, активну участь в політичному житті даної громади. Бо ж, зрештою, політика є невід'ємною частиною буття кожної здорової спільноти. Інша річ, безперечно, що було б крайнє неправильним, коли б організації чисто суспільно-громадського характеру, як наприклад СУБ, які об'єднують людей різних політичних вір і напрямків, використовувались тими чи іншими угрупованнями в чисто партійних чи групових цілях. Такі суспільно-громадські організації можуть існувати і розвиватися

тільки при плеканні духа толеранції в питаннях порядку політичного, але одночасно, на широкій основі загального патріотизму, спільного для всіх українців, яким дорога справа визволення нашого народу і створення Української Держави.

Я знаю, що в чинностях кожної людської спільноти не можна завжди уникнути недотягнень і відхилень від деяких принципових засад. Це так, але їх треба всіма силами направляти, маючи перед очима добро громади. А тому занадто не драматизуймо їх, особливо в наших, часто нездорових, еміграційних обставинах; натомість звертаймо якнайчастіше наші очі на справжню велику драму і трагедію, що їх переживає наш народ на Рідних Землях, і який кличе нас до єдності. Нашим обов'язком є Йому всемірно допомогти.

І тут не можу не звернути уваги на велику небезпеку, що загрожує кожній українській громаді, яка перебуває серед чужого оточення, в чужій державі. А є це небезпека швидкого вrostання в чужу землю, наслідком чого є повільний відхід від активного українського суспільно-громадського й політичного життя. Цьому процесові аспіляції підлягають всі емігранції, але в першу чергу наймолодше їх покоління. Пля небезпека часто не оминає і старших людей. Бо дійсно, з міркувань чисто особистих, а може й родинних інтересів, чи не було б найліпше цілковито відійти від активного, громадського українського життя, входячи натомість, в міру можливості і уміння в життя тутешньої країни, стаючи членами всяких клубів і товариств, дбаючи виключно за здобуття для себе матеріальної бази. Так, може такий крок для декого з нас був би вигідніший, але чи ж маємо ми право забувати за ті основні і трагічні причини, які приневолити нас залишити свою рідну Українську Землю?! Я щасливий ствердити, що переважна більшість українців у цій країні по цьому шляху найменшого опору не пішла. Не пішов по нім і я, бо Україну люблю і глибоко вірю в снагу, живучість і невгнутість Українського Народу!...

Проф. Н. Полонська-Василенко**Ан. Москаленко „В ОБОРОНІ ПРАВДИ І ДЛІА ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО”
„Наша Держава”, 1955, ч.4.**

В наші часи, коли так тяжко здобути видання 1918 року — газети, журнали, коли величезні архіви знищені, одні свідомо, інші стихійно, — треба вітати задум Ан. Москаленка подати бодай в скороченому вигляді уривки і цитати з джерел 1918 року. Я хочу зупинитися на деяких матеріалах, які проливають світло на історію Гетьманської Держави 1918-го року. 6. VIII „Власний кореспондент” передав газеті „Известия” інформацію про те, що „Гетьманом Скоропадським затверджено Тимчасовий Закон про Верховне Управління Державою на випадок смерті, тяжкої хвороби, або перебування за межами Держави Пана Гетьмана”. Згідно цього Закону тимчасово, аж до виздоровлення, або вступу нового Гетьмана в порядку, який определений окремим законом Верховне Управління належить „**Колегії Верховних Правителів Держави**”, котра складається з трьох осіб: одного Правителя, завчасно призначеного особисто Паном Гетьманом; одного обраного Державним Сенатом; одного обраного Радою Міністрів” (ч. 168, 8 VIII, 1918).

В своїй монументальній Історії України Д.І. Дорошенко згадує Колегію дуже стисло. В зв'язку з виїздом Гетьмана до Німеччини, він пише так: „...перед своїм від'їздом Гетьман видав наказ про вступлення в силу закону від 1 серпня про наслідництво влади в Українській Державі. Верховна влада перейшла на цей час до Колегії Верховних Правителів, яка складалась з таких осіб: Ф. Лизогуба, А. Рогози та сенатора Д. Носенка”¹⁾

В тексті Д.І. Дорошенко не вказано, що це за Колегія і звідки повстала вона? Поєднуючи обидва свідчення — Д.І. Дорошенка і інформацію „Известий” можна скласти докладнішу уяву про Колегію. Гетьман призначив на одного з Правителів Голову Рада Міністрів, **Ф.А. Лизогуба**, Рада Міністрів обрала військового міністра А. Рогозу і Державний Сенат обрав Предсідателя Адміністративного Генерального Суду сенатора Дм. Носенка. Предсідником колегії Верховних Правителів обрано Ф. Лизогуба.²⁾

Текст уповноваження передачі Верховної Влади Колегії Верховних Правителів Держави був надрукований в трьох примірниках на великих аркушах паперу. Всі три примірники були підписані власноручно Гетьманом, міністрами, президентом Сената М. Василенком й кількома сенаторами і передані на переховування до різних місць: один було покладено на престол Св. Софії, один передано до Державного Архіву і один — до Державного Сенату. Цей останній примірник переховувався у М. П. Василенка

багато років, поки була можливість зберігати його. Доля двох інших мені невідома.

Закон цей, як його передає А. Москаленко, дуже важливий, бо в ньому бачимо ми перший крок до того конституційного ладу, який був запроєктований Гетьманом, і оформлення якого підготовлялося Радою Міністрів і Сенатом. Цього відтінку не почувается в тексті Д. Дорошенка. Дві головні установи Держави обирають двох Правителів Держави, а сам Гетьман призначає третього. Ця колегія являється першою обраною установою.

Закон цей має ще дуже важливий зміст і з іншого погляду. Гетьман покидає Україну на два тижні (3-го вересня виїхав, а 17-го вересня повернувся), не зважаючи на такий короткий час відсутності, він передає правління спеціальній Колегії, тому що вважав за неможливе управляти державою, перебуваючи за межами її. В цьому виявив Гетьман виняткову мудрість монарха.

Дуже цінно, що така ж Колегія (не ясно, повстала вона лише на певний випадок, в даному разі від'їзду Гетьмана) повинна була виконувати його функції у випадку хвороби, чи смерті. В „Законі про Колегію Верховних Правителів Держави” Гетьман розривав з гетьманською традицією про наказних гетьманів і вводив не одноособового заступника, а колегіального. Те, яке значіння надавав Гетьман цьому документові, стверджує факт переховання трьох ідентичних примірників в різних місцях.

Може повстати питання: чому Гетьман побажав створити таку Колегію? Чому перед короткотерміновою подорожжю до Німеччини проголошено було врочисто закон про спадкоємність влади? Причина лежить в тих виключно ненормальних умовах, які створилися на Україні, в той час: терористичних актів, жертвами яких впади фельдмаршал Ейхгорн у Києві, тисячі людей під час Звіринської катастрофи, пожежі на Подолі, вибуху в Одесі, — все це не рахуючи окремих випадків. Різноманітна агенатура діяла на Україні, а головне, звичайно, советська, яка підфарбовувалася під різні кольори.

В тому ж 4-му числі „Наша Держава” А. Москаленко передає ще цікавий документ („Известия” 145, 12.VII. 1918): „Протест Українського Генерального консула в Москві”, поданий Наркоміндел'ові. Він заявляє, що в офіційних виданнях Російської Федеративної Республіки вміщують неприпустимі „поголоски” як проти Українського Уряду, так і проти самого Гетьмана, зокрема в урядовому повідомленні, зробленому з приводу вбивства посла Німеччини в Москві графа Мірбаха. Нагадуючи, що обидві держави перебувають в стані перемир'я і ведуть переговори про підписання миру, консул заявляв про неприпустимість такого ставлення з боку московського уряду.

¹⁾ Ілюстрована Історія України, т. II, Ужгород, 1930., ст. 381.

²⁾ Д. Дорошенко, Історія України, II., ст. 375., „Наша Держава” 1955 ч. 4 і 5.

Цей несподіваний випадок проти Гетьмана в зв'язку з атентатом на графа Мірбаха надзвичайно цікавий; як відомо, цей атентат стояв у зв'язку з атентатом на фельдмаршала Ейхгорна в Києві.

Звичайно, акція Москви не обмежувалася тільки словесними образливими висловами; життя Гетьмана проходило серед постійної небезпеки, і ця атмосфера небезпеки примусила Гетьмана вжити всіх можливих заходів, щоб тимчасова відсутність його, на час виїзду за межі держави, чи через хворобу, а тим більше смерть, — ясно, що малося на увазі смерть наглу, — не внесли хаосу в управління: Колегія Верховних Правителів Держави мала охоронити спокій, порядок до повернення Гетьмана до влади, чи до „вступу нового Гетьмана в порядку, який определений окремим законом”.

Колегія Верховних Правителів не була самою формальністю. А. Москаленко подав дуже цікавий факт „Масові арешти і розстріли без всякого суду ні в чому невинних осіб, серед котрих чимало українських громадян” та заарештування патріарха Тихона викликали на Україні глибоке обурення. Рада Міністрів висловила з приводу цього рішучий протест, який було передано міністрові іноземних справ Д.І. Дорошенкові для доручення представникам іноземних держав. „Рада Міністрів постановила: Просити колегію Верховних Правителів, шляхом зносин з німецькими владами, про прийняття цими владами рішучих заходів до установаження недоторканності арештованого Голови Православної Церкви, Патріарха Тихона, а також, до того щоб укр. громадяни, які живуть на території Росії, були прийняті під особливу опіку німецьких влад і були всецільно вилучені з юрисдикції органів Совета Народних Комісарів, з огляду на те, що всі протести дипломатичних агентів України про незаконні репресії проти українців, не привели до цього часу ні до яких наслідків”. Дати засідання Ради Міністрів і звернення до Колегії не дано (Известия, ч. 208, 25 IX 1918).

Цей факт дуже важливий для зрозуміння характеру Гетьманської Держави: він виявляє, оскільки Гетьман був конституційним монархом, і оскільки Рада Міністрів твердо стояла на ґрунті конституційності. Гетьман перебуваючи за кордоном, не вважав за можливе порушувати питань, які не були перед тим обговорені Радою Міністрів; Рада Міністрів зверталася з питанням, якому надає міжнародне значення, не до Гетьмана, а до Колегії Верховних Правителів. З другого боку, цей факт свідчить, що Колегія ця не була самою формальністю, а діючим органом: до неї, як до вищої інституції звертається Рада Міністрів за кілька днів до повернення Гетьмана.¹⁾ На жаль, в нашому розпорядженні немає джерел щоб встановити її діяльність.

Серед матеріалів, що подав А. Москаленко, цікавий факт з діяльності міністерства фінансів, яке весь час було під керівництвом міністра А.К. Ржепечького. Д.І. Дорошенко, що дав низьку оцінку його діяльності, як міністра, писав так: „Свою

фінансову програму Ржепечький розвинув почасти вже в своїм прилюднім виступі по вступу до міністерства на з'їзді кадетської партії в початку травня 1918 року. Він сказав тут, між іншим, що одним із головних завдань української політики являється створення власної грошової системи і власне забезпечення цих грошей”.²⁾ В матеріалах, що їх публікує А. Москаленко, знаходимо цікавий коментар до цих слів, а саме: „...На з'їзді кадетів в Києві в засіданні 10-го травня... виступив гетьманський Міністер Фінансів п. Ржепечький, який заявив наступне: „Переходячи до виложення фінансового плану, я хочу прямо й відверто заявити, що створити добробут країни можливо в умовах теперішнього моменту тільки відокремившись від Росії. Ми зобов'язані створити свою грошову систему” („Известия”, 21.V.1918). Ця заява на кадетському з'їзді дуже цікава: вона була зроблена на самому початку Гетьманської Влади і свідчить, які були з самого початку засади й плани нової держави. Ще більше цікаві вони тим, що походять від міністра-поляка, якому робили чимало закидів у неукраїнстві як сучасники, так і публіцисти пізніших часів.

Нарешті зупинюся ще на одному факті, який згадує А. Москаленко в тих же матеріалах. Він подає досить довгу виписку з „УТА” — Українського Телеграфного Агенства, яке переклало повідомлення з „Берлінер Тагесблят” від 31-го травня 1918-го року, про відвідини 24-го травня міністра зовнішніх справ Німеччини фон Кюльмана в Берліні Президією Українського Парляментського Представництва в Австрії, п. Петрушевичем та п. Лісницьким. „Посли конферували з міністром на тему відношення Німеччини до нового положення справ в Україні. Кюльман заявив, що Німеччина буде незмінно придержуватися умов Берестейського Мирного договору й проводить їх повністю. Побоювання, що Україна, відокремившись від Великобританії, знову загубить свою державну незалежність, не мають під собою жодного ґрунту”.

Ця не дуже промовиста сама по собі розмова має глибокі коріння. Зі „Спогадів...” Д.І. Дорошенка вимальовується така картина: переворот застав його у Львові. Він був у одного з громадських діячів, коли принесли газету, в якій вони прочитали про переворот у Києві. Господарі висловили побоювання, що гетьманський режим означає загибель державності. На це Д.І. Дорошенко відповів, що це є тільки зміна форми державності, що жодної небезпеки для неї не може бути, і запорукою тому служать імена Гетьмана, Ф. Лизогуба і М. Василенка.³⁾ Це оповідання Д.І. Дорошенка в 1947 році стенографічно точно повторив мені, коли ми жили в Міттенвальді, той самий громадський діяч, в господі якого велася бесіда, др. С. Баран.

²⁾ Д.І. Дорошенко — Історія України II, ст. 2 ст. 273, 274.

³⁾ Д.І. Дорошенко „Спогади про недавно минуле” т. III.

¹⁾ Н. Держава, 1955, ч. 5.

Д-р Григорій Завадович

ТВІР, ЩО ЗАСЛУГОВУЄ НА УВАГУ

Олекса Воропай „Пригоди Марка Чубатого”. Видавництво СУБ, Лондон (Англія), 1954

Свого часу я щоразу читав новелі з циклу „Пригоди Марка Чубатого”, друковані в лондонській „Українській Думці”. Тепер дістав книжку і її перечитав. Дозволю собі сказати пару слів про неї, тим більше, що твір на це **заслугує**.

Читаючи уривки, ми не трактували їх, як автобіографічні нариси, а прочитавши книжку в цілому, — і поготів: це, справді, літературний твір і жанром, як автор правильно назвав, **повість**. Своєю майстерною перспективною композицією, складена з окремих мистецьки оброблених новель, становить єдину художню цілість. Гоголівський гумор, що її просякає при розгортанні сюжетної схеми і в подачі фабульного матеріалу, робить її цікавою і цінною, як на наше літературне **сьогодні**. Крім того, сюжет і фабула, на нашу думку, вдало дібрані, майстерно висвітлені і відповідають українській дійсності; а тому в стилевому розрізі повість вагаємо **реалістичною** і тим більше цінною з історико-літературного погляду. А коли взяти на увагу тенденцію автора — відверто показати бундючність і фальш „совєтчини” та московсько-большевицької системи, — то цілоспрямованість написання твору виправдана і художньо-переконливо доведена.

Художні образи — правдиві, цікаві, реалістичні і характерні для підсовєтського життя, а відтак — не випадкові портрети — а справжні літературні **типи**. Аналізуючи їх, бачиш відзеркалено, як у

конденсаторі, підсовєтське життя типових, представників нашого народу, як і типових представників Кацапландії. Так і хочеться „пальнуть”, за Блоком, „пулей” в святую Русь (Московщину), кондовую, ізбяную, толстозадую” („Дванадцять”). З цього погляду — тобто з погляду організації психоідеології читацьких мас — цей твір заслуговує на **цілковите признание**.

Позафабульний матеріал і мова опрацьовані характерно, економно, як і належить при такому задумі, щоб не розсіювати увагу читача, а зосереджувати її на головному. На нашу думку, і це — позитивна риса повісти.

Про деякі авторські мовні огріхи (говоримо не про мову персонажів: вона типова, а тому і бездоганна) говорити не будемо: може це не недосягнення, а прояви авторської індивідуальності; бо не добре, коли „літ. редактори” підкидають у нашу мову „зозулених яєчок”.

Кінчаючи, підкреслимо, що цього твору належно не оцінить хіба той, що не жив на Наддніпрянській Україні; бо для таких життя і психіка нашого народу на підсовєтщині є „тера інкогніта”. А тому побажаємо авторові побільше писати таких творів, як „Пригоди Марка Чубатого”, щоб на них виховувати читача.

Л. Омеляненко

Я ЛЮБИВ ХОДИТИ СТЕЖКОЮ...

Я любив ходити стежкою
Між полями в сизу рань,
Волошковою мережкою
Плести думи сподівань...

Мити ноги в росах дзеркальних
Степового шпорищу,
Голос піль, хлібами встелених,
Талісманом я ношу.

Білим шовком вишня димиться,
Серце яблунь цвіт п'янить,
Чорногуз на ніжках-милицях
Задивився у блакить.

Шепіт верб ріка підслухує
У обіймах осоки,
Дід біленький в лопьку дмухає,
Тихо слідить поплавки.

Ех ти, даль моя озорена,
Ромашкова синя вись,
Ти мені, трудами зморена,
Хоч удосвіта приснишь.

З наведеної А. Москаленком розмови Президії Укр. Парляментського Представництва, пп. Петрушевича та Лісницького з ф. Кюльманом виявляється, що запевнення Д.І. Дорошенка в Львові, офіційних декларацій нового уряду було замало, щоб зламати недовір'я галицьких громадських та політичних діячів, які знайшли можливим шукати пояснень у німецького уряду. В світлі цієї розмови іншого, глибшого значіння набувають події осені 1918 року, роля самого др. С. Барана, який протягом цілого жовтня мав стосунки з Національним Союзом, який підготовляв повстання проти Гетьмана. На з'їзді конституанти 18 жовтня др. Баран з трудом, як писав він, переконав присутніх не проголошувати державної єдності з „Гетьманською Україною”.¹⁾ Так сталася одна з трагедій України, наслідки якої ми всі переживаємо. Документ, наведений А. Москаленком свідчить, що коріння цієї трагедії лежать в твердому переконанні галицьких політиків, що Гетьманська влада не відповідає поняттям державности.

¹⁾ Н. Полонська-Василенко, Гетьман Павло Скоропадський. „Наша Держава” 1954 р., 29 квітня.

УКРАЇНСЬКА ХРОНІКА

*** 23-го квітня цього року на запрошення місцевого Відділу СУБ **Й.С. ЯВП Гетьманич Данило** був гостем української громади в місті Болтон (Англія). На залізничному двірці Пана Гетьманича зустріли чільні представники Відділу СУБ, ОбВУ¹⁾, СУМ, сотник М. Горобців — активний член місцевої української громади та пан М. Конятин — адміністратор СУБ'івського дому в Болтоні.

В одній з кращих залей міста Болтону був улаштований великодний обід — „Свячене”. На обіді, крім українців (понад 150 осіб), були й запрошені англійські гості на чолі з меєром міста та його дружиною. „Свячене” поблагословив душпастир **о. Гаврилюк** і при цьому виголосив зворушливу патріотичну промову. Після нього виступив **ЯВП Гетьманич Данило** і, вітаючи в своїм імені та в імені СУБ-у присутніх гостей, зупинився на цілому ряді питань, що пов'язані з українською національною роботою на чужині взагалі, а зокрема у В. Британії. Після української частини своєї промови, Пан Гетьманич привітав меєра міста, його дружину та всіх присутніх англійських гостей. Далі йшли привітання від ОбВУ та СУМ-у. Після цього Пан Гетьманич проголосив тост за здоров'я королеви Єлизавети II.

Мистецька частина прийняття складалася з виступу місцевого хору та великодних гагілок, що їх так гарно виконували українські діти та дорослі дівчата.

Після „Свяченого” керівні члени місцевої громади зібралися в домівці СУБ-у, де в дружній розмові провели решту вечора, — до 1.30.

24-го квітня, в неділю, в українській церкві відбулася Служба Божжа, що її відправив **о. Гаврилюк**. Під час Богослужіння Пан-отець сказав проповідь, яка своїм змістом справила на присутніх велике враження. Цього ж дня, по обіді, **Пан Гетьманич** виступив перед місцевою українською громадою з промовою на тему: „Українська справа на фоні загального політичного положення в світі”.

Же зовсім пізно, вночі, Пан Гетьманич повернувся до Лондону.

*** З 14-го квітня ц.р. [в Лондоні, в приміщенні книгарні „Фойлес”, відкрита **виставка українського самодіяльного мистецтва**. Виставку організував Союз Українців у В. Британії. На відкритті з промовою виступив **В.К. Матіус** — професор слов'янського відділу при Лондонському Університеті. В своїй промові англійський науковець коротко познайомив британську публіку з українцями як народом, що відрізняється від росіян — „як італійці відрізняються від еспанців...”

*** 1-го травня ц.р. (неділя) в греко-католицькій церкві в Лондоні (Англія) відбулася панахида за спокій душі св. пам'яті **Гетьмана Павла Скоропадського**. На панахиді був присутній **Гетьманич Данило**.

1) Об'єднання бувших воєнків українців у В. Британії.

БІБЛІОГРАФІЯ

В квітні місяці на адресу редакції надійшли такі видання:

„**Кнів**” Журнал літератури, науки, мистецтва, критики і суспільного життя. Ч. I. Січень-лютий 1955. Філядельфія, США.

„**Нові Дні**” Універсальний ілюстрований місячник. ч. 63. Квітень 1955.

„**Овид**” ч. 1-2. Лютий 1955. Аргентина, Буенос Айрес.

„**Розбудова Держави**” Академічний журнал. Ч. 4(15). Зима, 1954/55.

„**Католицька Акція**” Місячний орган централі українців-католиків Апостольського Едмонтонського Екзархату. Ч. 3(58). Березень 1955.

„**Наша Церква**” Церковно-релігійний місячник, орган світського Апостольства. Лондон, Англія. Рік V. ч. 4(24).

„**Рідна Церква**” Орган Української Православної Думки. Рік IV. ч. 16. Великдень 1955. Німеччина.

„**Віра й Культура**” Місячник української богословської думки й культури. Орган Українського Наукового Богословського Товариства. Рік XVIII. Ч. 5(17) і 6(18).

„**Лис Микита**” Журнал сатири і гумору. Рік 5. ч. 5 і ч. 6. За квітень і березень 1955.

„**Казачье единство**” Орган групи вольных казаків комбатантов. №27. Апрель 1955.

„**Наша Держава**” Орган консервативної державницької думки. Двотижневик. Торонто, Канада. Рік IV. Виходить щодругий четвер.

„**The Ukrainian-American Student News**” Published by the Ukrainian-American Student Association of Cleveland Ohio. U.S.A. Vol. 2, No. 3-4. Fall 1954—Winter 1955.

„**Шлях Перемоги**”. Тижневик. Мюнхен, Німеччина. Рік II.

„**Український Селянин**” Орган Союзу Земель Соборної України — Селянської Партії. Ч. 3(31). Квітень 1955.

М. Боровський „**Українське місцеве й особове назовництво в інтернаціональній ботанічній термінології**”. Вінніпег, Канада. 1955. Накладом Української Вільної Академії Наук.

Ярослав Б. Рудницький — **Слово й назва „Україна”**. Вінніпег, Канада. 1955. Накладом Української Книгарні в Вінніпегу.

НА УКРАЇНІ

„**Тарас Бульба**” в **Київській опері**. 29-го березня в Київському театрі опери та балету ім. Т.Г. Шевченка відбулася перша вистава нової постановки опери клясика української музики М.В. Лисенка „Тарас Бульба”, написаної за мотивами одноіменної повісті М.В. Гоголя, — лібрето М. Старицького. „Літ. газета” за 31-ше березня ц.р. пише: „Спектакль пройшов з великим успіхом”.

О. Воропай

В ДОРОЗІ НА ЗАХІД

З щоденника

Набої летять через шлях у нас над головою і не надто далеко розриваються. Від розривів ми бачимо лише чорні стовби, що схоплюються в балці за горбком. З годину йшли під цю „музику“. Олександр каже, що це найкращий марш. Може й правда, бо й справді йти під цей „марш“ зовсім легко — немає часу слухати чи ноги болять...

Біля якоїсь залізничної станції, понад самісіньким шляхом, лежав голий труп з довгою чорною бородою. Трохи далі побиті і спалені автомашини — і російські, і німецькі. По визначенню Олександра, тут зустрілися дві ворожі колони автомашин і між ними відбувся бій. Це дуже правдоподібно, бо навіть трупи і в російських, і в німецьких уніформах поміж тими обломками лежать. Німці йдуть, йдуть — ніхто не підбирає тих побитих солдат — ні своїх, ні ворожих...

Дійшли до якоїсь річки — не глибока, але широка досить. Мости зірвані і тут мабуть йшли і їхали в брід. Коли підійшли ми, то вже була невеличка гребля викладена з каміння. По той бік греблі стояв німецький офіцер і не пропускав нікого, хто б не приніс з собою один камінь та не поклав би його на греблю. Це нам дуже сподобалось і ми з пів години стояли коло тої греблі і дивилися, як вона „росте“. На наших очах з маленької гребельки утворилася широка кам'яна гребля і по ній пройшли перші автомашини і кінний обоз.

Була ще сьогодні така пригода: біля одного села під сжередом соломи сиділи два молоді хлопці. Олександр глянув на них і — „свій своя познаша...“

— Піду до них прикурити!

Сказав і пішов. Ми з дружиною відійшли від дороги і чекаємо. Хвилин через десять приходить і розказує: „Два кацапчуки, піхотинці... Пересядялися і тивяються тут, своїх чекають. Один кивнув на вас і шепоче до мене: „То поп, відішь — патлі роспустіл, ему удерать нада, а вот почему ти ідьош?“ — „А, я — кажу — у нього дяком був!...“

Ночуємо на якомусь хуторі, тут п'ять чи шість хат. Німців небагато і вони не пере-

хожі, а „залогов“ — охороняють шлях. Перед хатою замість квітників — гармати і ящики з набоями.

Крім німців є тут і мешканці цього хутора, українські селяни, але ці бідні люди вже не господарі в своїх хатах, бо все вирішує німецький офіцер — начальник залогов.

Олександр пішов до офіцера, grimнув за каблуками і дістав дозвіл на нічліг. Нас відвели у маленьку комірчину, дали соломи і... ціле відро картоплі. Живемо!...

БУЧАЧ

11-го квітня. Минулої ночі спали добре. Ранком не поспішаючи, вийшли в дорогу годині о 11-тій. Небо захмарене, понуре, але дощу немає. На дорозі, як звичайно тепер, багато відступаючих німців. Кілометрів десять пройшли спокійно. Потім звернули зі шляху і пішли понад берегом невеличкої річки. Тут над річкою набрели ще на таких, як самі — трьох мандрівників з України: два молоді хлопці — брати, і чоловік середніх років. Вони сиділи під вербою й живилися хлібом. Розговорились... Від них ми дізнались, що багато з тих людей, які вчора поїхали від церкви наліво, потрапили до більшовицьких партизан, вони теж там були, але їм пощастило втекти. Розповідають страхіття: військових-хворих і ранених москалі розстрілювали там же, на дорозі, а цивільних загнали в ліс, але втекти пощастило багатьом, бо як видно було, партизани кепсько організовані та й їх не багато.

З годину відпочили й знову вийшли на шлях. Нас уже шестеро. Раптом — літаки!... Бомби: одна, друга, третя... Розбігаємось — хто куди трапив, полягали. Лежали недовго — хвилин десять, а коли повставали і повиходили на шлях — двох братів не було.

Шукали ми їх, гукали... Як крізь землю провалилися, — так і не знайшли...

Йдемо без них... Вечоріє. Наближаємось до містечка Бучач, увійшли в приміське село: обгорілі хати, пожарища, руїни... Понад дорогою, а як де, то й на дорозі — трупи російських солдат. Один лежить на самій стежці

— в шапці, шинелі, черевики з обмотками. Зброї біля нього немає. Очі відкриті — „шкло”, рот роззявлений. Це, очевидно, „ура”, бо руки і ноги застигли в такій позі, як під час бігу. Трохи далі — другий горілиці лежить, третій... і так все поле встелене трупами.

Біля крайньої хати стоїть селянин, видно — „газда”. Розпитуємо, що тут трапилось. Каже, що минулої ночі був бій: москалі наступали, а німці відбивали атаки — „Цілу нч такє ся діяло...” Сьогодні ранком німці поховали своїх тут же, над дорогою. Справді, понад шляхом без всякого порядку розкидані свіжі могили з березовими хрестами і на кожному — німецький шолом.

— Москалів завтра самі люди збираються ховати. Пан-отець приїде, поховаємо їх, як людей...

— Вони ж безвірники, — жартує Олександр, — Богу не моляться.

— Моляться, — заперечує газда і розповідає: „У мене був їхній старшина, — так сі молив...”

Місто в долині; і тут руїни, і тут згарища... Повно німецьких машин — всі вулиці загачені ними, пройти немає де. Цивільного населення майже немає — самі військові. А нам же треба ночувати, вже ніч — зовсім стемніло. Зустріли одного в капелюсі, звертаємось до нього — українець. Зраділи ми — „рідного батька побачили”!... Він виявився добрим чоловіком: запросив до хати — і їсти дав, і спати дозволив...

У будинках спати не можна, бо кожної години налітають „москалі”, як каже наш добродій. Ночуємо в глибокому льоху, але це вже не льох — „обжиле приміщення”: троє ліжок, стіл, піч, шафа, стільці — все що треба для хати. Дружина з дітьми десь в селі, а він „хати глядить”.

Зараз одинадцята година вечора. Лягаємо спати, а чи ж прокинємося?...

НАД „ЗОЛОТОЮ ЛИПОЮ”

12-те квітня. „Золота Липа” — поетична назва річки над якою стоїть не надто поетичне село. Нас довго ніхто до хати не пускав, а вже ніч — ночуй хоч на дорозі... Якийсь школяр, зовсім молодий хлопчина, допоміг нам влаштуватися на ніч у своєї, як він сказав, „тети”.

Хлопчина цей справді симпатичний. Сам

підійшов до нас, як ми безпорадно стояли посеред вулиці, — підійшов і довго розпитувався: хто та що?... аж надокучив. Коли довідався, що ми українці (він мабуть думав: „турки”), то притишеним голосом заявив: „Я націоналіст і все для вас зроблю...”

Отже, з допомогою „націоналіста” нас впустили до хати. Ночуємо. Вже повечеряли і мої співмандрівники полягали спати, сплять і господарі. Я ж засвітив свою власну свічку, яку спеціально для цього ношу в торбі, і записую щоденник. А писати сьогодні є про що...

На наше щастя минулої ночі в Бучачі було зовсім спокійно. Ранком аж дивувався наш добродій:

— Що сі стало, москаль з дороги ся збив, чи як?

Коли вже зібралися виходити з Бучача, нам сказали, що німецька варта нікого з міста не випускає. Приємна новина, що й казати!... Але ми йдемо, бо залишатися тут нам зовсім неможливо. Виходимо за місто — ніхто нас не зупиняє... Вийшли в поле, навколо — ні душі!... Коли дивимось: іде чоловік назустріч — цивільний, бо в капелюсі. Хвилин через десять зустрічаємось: місцевий селянин, іде до міста, бо там дочка — „Чи сі жие?...” Розпитуємо, де більшовики, а він спокійно, так ніби це річ всім давно відома:

— З цього боку о-но в тому ліску!

— А з цього боку, далеко?

— О-но, в тому селі!

— А скільки ж кілометрів від села до ліска?

— На тім я сі не розумію, буде зо три милі!

— А в цьому селі, що поперед нас, москалі є?

— У Сороках?... Ні, там ще немає, бо я оце звідтам іду!

Бажаємо чоловікові зустрітись з його дочкою, а самі рухаємось далі... Раптом чуємо гул моторів. Чи не більшовицькі танки?... Придивляємось — ні, це німецькі військові автомашини. Бачимо: машини зупинились і з них зіскакують солдати в шоломах, з автоматами, і невеличкими групами розходяться по полі.

Підходимо ближче. Німецький офіцер виходить назустріч і до нас... по-українськи:

— Куди вас чорти несуть?... Чи ж не бачите — фронт, зараз буде стрілянина!

Ми йому кажемо, що вже були в оточені і більше бути не хочимо, а тому йдемо, — що Бог дасть...

— Швидше до села. У селі не зупинятися — бомбитися!

Ми місімо болото так швидко, як можемо... Добралися до села — повно військових і всі в бойовій готовності: в шоломах, добре озброєні... В садах поміж деревами — танки й бронемашини. Тут уже немає тих, що губили штани по дорозі.

Пройшли село і зайшли до крайньої хати відпочити. На диво, господар добре орієнтується в ситуації. Коли ми сказали, що були в оточені, він дістав мапу і показав нам, що ми вже вирвалися з оточення, бо саме поміж Бучачем і Сороками замикалося кільце.

— Ну, хвалити Бога, — сказав він, — найнебезпечніше за вами.

— А майбутнє наше вилами по воді писане!... Вставив Олександр.

Йдемо далі... Перейшли через Монастирище — колись, видко, було гарне містечко, а тепер — руїни та пожарища... Тут поляки, нас не впускають до хати навіть відпочити, а про ночівлю не може бути й мови. Просто над дорогою, на горбку посідали, з'їли, що було в торбі — дослівно, як в приповідці: „Як є в торбі, то обід і на горбі!”

Знову йдемо... Нас минають кілька автомашин — рухаються повільно, так ніби бояться чогось. До одної з них вчепився Олександр і... поїхав, а ми лишилися.

На дорозі нікого немає, зліва — ліс, справа якісь рови, чагарники, — дорога дуже нерівна: з горба та в долину... Ми вдвох та ще якийсь третій — понурий, мовчазний... „Підозрілий тип” — думав я і, мабуть, не помилився.

Спустилися в долину, пройшли ще трохи попід лісом і — перед нами велике село, але... суцільні руїни й пожарища!... Аж такого жаху ми ще не зустрічали на своєму шляху. І ось тут бачимо свого Олександра: він уже зібрав навколо себе гурт людей і про щось захоплено розповідає, а в руках — хлібина!... Підходимо, вітаємось... Нас зустрічають, як старих знайомих, бо — як виявилось — Олександр все вже про нас розповів, а у них про все розпитався.

(Далі буде)

Від Адміністрації

УВАГА! КОЛЬПОРТЕРИ ТА ПРЕДСТАВНИКИ ВИДАВНИЦТВА „БУНЧУК”

1. В ч. 2/3 (6-7) за лютий-березень ц.р. нашого журналу, ми зверталися з проханням до наших добродіїв повернути видавництву збіркові листи на пресо-вий фонд „За Є.Н.” до першого квітня ц.р. Цей термін вже минув, а видавництво всіх „лист” не одержало. Ще раз просимо наших представників, кольпортерів і добродіїв прослідкувати за тим, щоб збіркові листи були повернені до видавництва.

2. У кого з наших представників і кольпортерів залишилися нерозпроданими календарі на 1955 рік, — просимо повернути їх до видавництва. Те ж саме просимо зробити і з великодними картками. „Бунчук”

На пресо-вий фонд „За Єдність Нації” надійшли пожертви від таких осіб:

П. М. Шевчук 1 фунт, С. Маєвський — 5 шіл., п. Л. Шинківський 9 шіл., п. С. Виндик 2 шіл., п. І. Дубовий 250 фр., Др. П. Ковалів (Женева) 20 шіл., пані Анастасія Біловус 3 долари, Інж. М. Іляшенко 10 шіл.

Всім жертводавцям щире староукраїнське

Спасибі!

Редакція

УВАГА! Починаючи з наступного VI-го числа нашого журналу, будемо друкувати списки жертводавців, що записані в „Збіркових Листах” Осіб, які не бажають, щоб їхні прізвища були надруковані, просимо своєчасно нас повідомити. Адміністрація.

Археологічні розкопки на Україні. В 1954-му році найбільше розкопки проводилися поблизу села Незвисько (Обертинський район, Станіславської області), розташованого на березі Дністра. Експедиція виявила тут вісім культурних шарів, починаючи від III тисячоріччя до н.е. і кінчаючи XII—XIII сторіччями н.е. На площі в 300 кв. метрів відкрито десять жител — наземних споруд і напівземлянок, в яких мешкали жителі цих міст багато віків тому.

Два роки тому в селі Григорівці, Вінницької області, були знайдені дуже цікаві слов'янські залізо-плавильні горна і старослов'янські землянки. Влітку 1954 року розкопки дали ще п'ять горнів із залізними крицями, соплами, керамікою.

Велика кількість горнів, знайдених у цьому поселенні, свідчить про розвиток ремесел у ліводністровського слов'янського населення IX-X сторіч. Тут же розкопані дві старослов'янські землянки VIII сторіччя. Стіни їх облицьовані дерев'яними колодами, в кутку піч-кам'янка. На підлозі знайдено багато побутових речей — глиняний посуд, кістяні проколки, залізні ножі, глиняні грузила для рибної ловлі і т.д.

Л. Омеляненко

Н І Ч

У колисці пахучих садів
Спала ніч немовлям синеоким
І лампадою в небі високім
Ясен місяць над нею горів.

Хтось намісто золочених зір
В небесах берюзових повісив,
Розтягнув із туманів куліси —
Над левадами сонний узір.

За селом, де тополі ростуть,
Де полів несходимих простори,
Житніх нив заколихане море
Оп'янила нічна перламуть.

Соловей у гаях замінів,
Гасли далі під небом глибоким...
Спала ніч немовлям синеоким
У колисці пахучих садів.

Передплачуйте, поширюйте,
читайте газету
„НАША ДЕРЖАВА”

Орган консервативної державни-
ницької думки. Це добре реда-
гований двотижневик! Адреса:
140, Bathurst St., Ont., Canada.

Позиції, перспективи і
завдання Гетьманського
Руху. Стор. 49 1/-

Повість Олексі Воропая „При-
годи Марка Чубатого” можна
набути у нас:

Ціна в Канаді та в Америці —
один долар. В Англії — 4 шіл.
і 6 пенсів, а в усіх інших країнах
рівновартість одного американ-
ського долара.

УВАГА!

В роздрібній продажі це, збіль-
шене, число журналу „За Єд-
ність Нації” коштує — в США
та в Канаді по 30 центів, в Англії
та в Австралії 2/-.

В інших країнах наші пред-
ставники та кольпортери роблять
відповідну надвижку самі в за-
лежності від місцевих умов.

До передплатників це не від-
носиться. Адміністрація

„БРАТ”

Це нова поема Л. Омелянен-
ка, — цікава спроба молодого
автора в поемі, написаній сонет-
тами (58 сонет), освітати героїч-
ну боротьбу нашого народу в
найновіших визвольних змаган-
нях.

Накладом автора. Сторінок
32. Ціна 2/6 або 40 центів.

Замовляти:

Mr. I. Omeljanenko, 52, Addison Gar-
dens, London, W.14, England.

ЧИТАЧУ!

Не забудь передплатити
„ЗА ЄДНІСТЬ НАЦІЇ”

„УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТОПИС” Ч. 2 (32) за 1954 рік. Зміст: Гетьман-
нич Данило — „До питання нашої політики” (Інтерв'ю), „Промова
почесного президента СУБ Гетьманича Данила”, Д-р Г. Деркач
„До 60-ліття проф. д-ра Бориса Крупицького”, Б. Крупицький „Д. І.
Дорошенко і його двоохтомні „Нариси історії України”, Проф. Сергій
Жук „Портрет Т. Шевченка в скульптурі”, Олександр Оглоблин „Гри-
горій Долинський — український автономіст XVIII ст.”, Проф. Др. Н.
Полонська-Василенко „Проф. О. Оглоблин. Українсько-московська
угода 1654 р.” і багато інших цікавих й актуальних матеріалів. Сторінок
89. Ціна 1 долар або 7 шіл. Замовляти: 5 Morat St., London, S.W.9.

„За Єдність Нації”! місячник літератури, мистецтва і громадського життя
Редагус колегія: редактор Олекса Воропай, член колегії і секретар редакції Л. Омеляненко
Видає видавничу спілка „Бунчук”.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

В Англії та в Австралії — річна 1 фунт. Окреме число — 1/6. В США та в Канаді — річна
3 долари. Окреме число — 25 центів. У Німеччині — річна 4.80 н. мар., окреме число — 40 пфен
У Франції — річна 960 франків, окреме число — 80 фр. У Бразилії — річна 36 круз, окреме число —
3 крузи. В Аргентині — річна 36 пезів, окреме число — 3 пези.

НАШІ ПРЕДСТАВНИКИ ЗАКОРДОНОМ:

Австрія: Prof. A. Andriewskij, Villach D.P. Camp, Sant Martin Kaernten, Austria.

Аргентина: O. Grischenko, c. 17 de octubre 764 Villa Diamante, 4 de Junio prov. Buenos Aires, Argentina.

Австралія: B. Mojsejenko, 4 Myall St., O. Connor, Camberra — City A.C.T. Australia.

Бразилія: Ing. W. Wakulowskyj, Caixa Postal No. 142, Sao-Cactano de Sulefs, Estado, Sao-Paulo, Brazil.]

Венесуеля: Prof. Petro Makarenko, Los Rosales, Avenida Zuloaga, 11, Caracas, Venezuela.

Німеччина: Prof. S. Nahaj, Augsburg Vogesen Str., 56a, Germany.

Парагвай: A. Kuszczynskij, Casilla de Correo 862, Asuncion, Paraguay.

США: Філадельфія і околиці — Mr. Clement Trofimenko, 500 N. 7th. Street, Philadelphia Pa., U.S.A.

Чикаго і околиці — Mrs. Ahafia Fitz, 2427 W. Walton Str., Chicago 22, Ill., U.S.A.

Mrs. Valentyna Kawka, 2923 W. 25th Str., Chicago 23, Ill., U.S.A.

Франція: M. Myna, a Solighat-Lemhren, par Issoire P.d.D. France.